

001-03

005-03

014-03

ประวัติความเป็นมาเมืองแม่ฮ่องสอน สถานที่ และบุคคลสำคัญที่ควรรู้

จัดทำโดย

โครงการชุมชนประวัติศาสตร์ตำบลปางหมูและตำบลจองคำ แม่ฮ่องสอนเมือง ๓ ดีวิถีสุข

แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส.

และ

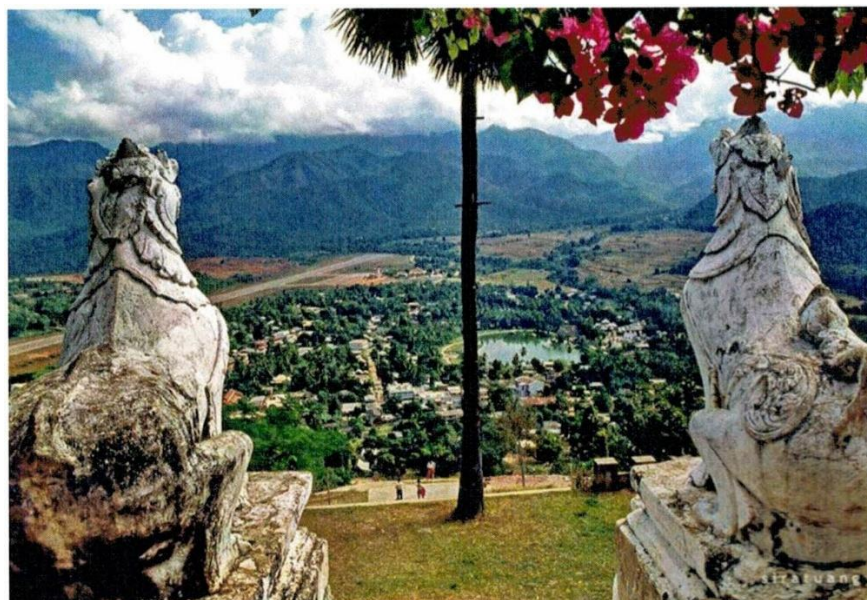
ความนำ

ท้องถิ่นทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นได้รับการจัดตั้งให้เป็นชุมชนในระดับใดก็ตาม ทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือประเทศ ย่อมมีประวัติความเป็นมาที่เป็นจุดกำเนิดของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยกันทุกแห่งหน จะประกอบด้วยทั้งเรื่องเล่า บันทึกเหตุการณ์ที่เป็น ลายลักษณ์อักษร ทั้งที่เป็นหนังสือ ปับสา บทร้องจารึกจากแผ่นหิน แผ่นไม้ หนังสัตรี ฯลฯ หรือแม้แต่หลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุก็ถือเป็นหลักฐานสำคัญการประวัติศาสตร์ได้ ที่สามารถนำมาเขียนบันทึกเชื่อมโยงความเป็นมา การผูกเรื่องให้เป็นตัวตนของพื้นที่นั้นๆ ที่เราเรียกกันว่า "ประวัติศาสตร์ความเป็นมา" ยิ่งพื้นที่ใดมีอายุมาก ก็ยังมีเรื่องราวความเป็นมาในความเป็นตัวตนของชุมชนนั้นมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในทางประวัติศาสตร์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของล้านนา มีประวัติความเป็นมาที่เชื่อมโยงกับล้านนา มาตั้งแต่อดีตไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ กว่าปีมาแล้ว ในทางโบราณคดีก็ประกอบไปด้วยชุมชนโบราณต่างๆ เช่น แอ่งปาย มีชุมชนโบราณบ้านดอนเวียงเหนือ ชุมชนโบราณเมืองน้อย แอ่งปางหมูก็เกิดชุมชนโบราณปางหมู แอ่งแม่สะเรียงมีชุมชนโบราณทุ่งพร้าว และแอ่งขุนยวมก็มีชุมชนโบราณดอยเวียง ทุกแอ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และมีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๒ กลายเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่ ดร.รัศมี ชูทรงเดช ได้ใช้เวลาศึกษาเรียนรู้ไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี กลายเป็นคำตอบที่ตอบย้ำถึงความเป็นส่วนหนึ่งของล้านนา เพราะเหตุว่า การค้นพบแหล่งโบราณคดีตลอดจนโบราณวัตถุต่างๆ ล้วนเป็นศิลปะล้านนาทั้งสิ้น แสดงว่าครั้งหนึ่งบริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือส่วนหนึ่งของล้านนา ต่อมาภายหลังจึงมีการรวมตัวของเมืองทั้ง ๔ เมือง เข้าด้วยกันตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่เมื่อครั้งอยู่ในความปกครองของสยาม นั่นคือตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นต้นมา เมืองที่รวมเข้าด้วยกันกลายเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบด้วย

- เมืองปาย
- เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง)
- เมืองแม่ฮ่องสอน
- เมืองขุนยวม

ซึ่งแต่ละเมืองมีประวัติความเป็นมาเป็นของตนเอง ที่มีอายุมากที่สุดโดยเจริญเติบโตมาพร้อมกับอาณาจักรล้านนา เชียงแสนคือ เมืองปาย เคยได้รับการตั้งเป็นหน้าทัพป้องกันเมืองเชียงแสน รองลงมาคือเมืองยวมใต้(แม่สะเรียง) ที่เคยได้รับการตั้งเป็นเมืองหน้าด่านของเชียงใหม่และเป็นที่ทำการที่ว่าการแขวงฯเมืองแม่ฮ่องสอนก็ได้รับการตั้งให้เป็นที่ว่าการแขวงของมณฑลพายัพ และเมืองขุนยวมก็เคยได้รับการตั้งให้เป็นที่ว่าการแขวงของบริเวณเชียงใหม่ ตะวันตก โดยแต่งตั้งนายโหมดเป็นนายแขวง

เมืองแม่ฮ่องสอน ถ่ายจากวัดพระธาตุดอยกองมู

ตลาดเช้าอำเภอปาย พ.ศ.๒๕๒๒

สภาพบ้านเรือนอำเภอยวม พ.ศ.๒๕๒๒

จะเห็นว่าเมืองทั้ง ๔ เมืองนี้ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างมีนัยสำคัญ การบันทึกประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา อาจจะเป็นเพราะการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ยังไม่เพียงพอสมบูรณ์ หรือไม่มีผู้ใดสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังในทุกแห่งทุกมุม จึงทำให้ประวัติศาสตร์แม่ฮ่องสอน ที่เขียนขึ้นก่อนปี พ.ศ. ๒๕๔๙ และทำการชำระประวัติศาสตร์ในปีพ.ศ.๒๕๔๙ จึงยังไม่สมบูรณ์ เป็นการกระจายข้อมูล ไม่เป็นหมวดหมู่ ตามลำดับของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นปัญหาในการศึกษาค้นคว้าของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่สนใจอย่างยิ่ง เพราะเหตุไม่ได้บันทึกเชื่อมโยงเรื่องราวของเมืองทั้ง ๔ เมืองนี้เข้าด้วยกันให้เป็นประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องและสมบูรณ์ มีการเริ่มต้นบันทึกเฉพาะประวัติของเมืองแม่ฮ่องสอนที่เริ่มจากชุมชนบ้านปางหมูเท่านั้น ซึ่งหากนับอายุของเมือง ตั้งแต่มีหลักฐานการตั้งเมืองที่ระบุไว้ในพงศาวดารโยนก หรือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี เกิดขึ้นในปีพ.ศ. ๒๓๗๔ นับถึงปีพ.ศ. ๒๕๖๓ (ปีที่เขียนเรื่องนี้) นับได้เพียง ๑๘๙ ปี เท่านั้น ในขณะที่หลักฐานการเกิดบ้านดอนเวียงเหนือซึ่งต่อมากลายเป็นเมืองปายนั้น มีหลักฐานการตั้งเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๕๘ ซึ่งหากนับมาถึงปีนี้ก็ไปได้ถึง ๗๐๕ ปีผ่านมาแล้ว เช่นกันหากตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองยวมใต้(แม่สะเรียง) มีหลักฐานระบุถึงการเนรเทศท้าวลกมาอยู่ที่เมืองยวมใต้ในปี พ.ศ. ๑๙๐๐ ซึ่งหากนับอายุของเหตุการณ์มาถึงปีนี้ก็ไปได้ ๕๖๓ ปี ทำให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ทั้งหลายเกิดความกังขาหรือไม่เข้าใจว่าแท้ที่จริงประวัติจังหวัดแม่ฮ่องสอนเริ่มมาตั้งแต่เมื่อใดกันแน่

เป็นประเด็นปัญหาคาใจในตัวผู้เขียนมาโดยตลอด ในฐานะผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ และประวัตินิคมบ้านนามเมืองมาไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้ร่วมคิด จัดทำประวัตินิคมบ้านของจังหวัดแม่ฮ่องสอนทุกหมู่บ้านอำเภอ ในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ หรือเมื่อ ๒๓ ปีผ่านมาแล้ว การร่วมชำระประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในปีพ.ศ. ๒๕๔๙ ในฐานะผู้ตรวจ (Edit) ข้อมูล และต่อมาภายหลังได้ดำรงตำแหน่งประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาถึง ๓ สมัยจนถึงปัจจุบัน ได้มีความพยายามที่จะชักชวนผู้เกี่ยวข้องมาร่วมกันชำระประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอนให้ถูกต้อง และเสร็จสิ้นสมบูรณ์ จวบจนได้มีโอกาสเข้ามาทำงานในฐานะผู้ประสานงานเครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพของ สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในฐานะประธานเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมตำบลปางหมู และในฐานะที่ปรึกษาศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน จึงได้นำเสนอแผนงานกิจกรรมการชำระประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอน บรรจุลงในแผนงานโครงการฯ ปี ๒๕๖๓ (ปีที่๔) ของการขับเคลื่อนงานเมือง ๓ ดีวิถีสุขตำบลจองคำ ของแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพของสสส. โดยตั้งเป้าหมายดำเนินการให้เสร็จสิ้นในปีพ.ศ. ๒๕๖๓ นี้

วิเคราะห์สถานการณ์ด้านข้อมูล ที่เป็นต้นทุนในการชำระประวัติศาสตร์ในครั้งนี้ เรามีข้อมูลจากการสืบค้นและชำระทางประวัติศาสตร์ และภูมิบ้านนามเมืองแล้ว ดังนี้

- ❖ เมืองแม่ฮ่องสอน จากข้อมูลการสืบค้นและชำระประวัติศาสตร์เมืองแม่ฮ่องสอน กิจกรรมเวทีสืบค้นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้พื้นที่ประวัติศาสตร์ตำบลจองคำเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๓ และจากข้อมูลการชำระประวัติศาสตร์โครงการชุมชนประวัติศาสตร์ตำบลปางหมูแม่ฮ่องสอนเมือง ๓ ดีวิถีสุข ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑
- ❖ เมืองปาย จากข้อมูลการสืบค้นและชำระประวัติศาสตร์บ้านดอนเวียงเหนือ ชุมชนบ้านเมืองน้อยอำเภอปาย โครงการชุมชนประวัติศาสตร์ตำบลเวียงเหนือ แม่ฮ่องสอนเมือง ๓ ดีวิถีสุข ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑
- ❖ เมืองขุนยวม จากประวัติหมู่บ้าน ที่จัดทำในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ โดยสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนในสมัยนั้น และจากการสืบค้นและชำระประวัติศาสตร์บ้านเมืองปอน ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน ในปีพ.ศ. ๒๕๖๐
- ❖ เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) จากการสืบค้นและชำระประวัติศาสตร์เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

ทั้งนี้ จะได้มีการเพิ่มเติมข้อมูลที่ยังตกหล่นจากผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านการตรวจสอบหรือEditข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หลังจากนั้นก็จะจัดทำเป็นรูปเล่มจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นต้นฉบับในการจัดทำประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

นอกจากประวัติเมืองแม่ฮ่องสอน ที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการชำระประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้ว ประวัตสถานที่สำคัญ บุคคลสำคัญ ก็ดูเหมือนจะมีคุณค่าไม่ต่างกัน ที่ควรมีการรวบรวมไว้เป็นเอกสารหลักฐาน

เพื่อประโยชน์ของลูกหลานในภายหน้า ซึ่งถือได้ว่าทั้งสองส่วนเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิบ้านนามเมือง
เลยทีเดียว สถานที่สำคัญของเมืองแม่ฮ่องสอน ตลอดจนจุดจนประวัติสำคัญ ผู้เขียนได้จัดทำ เขียนเป็นเรื่องราวในเชิง
ประวัติศาสตร์ แก๊ไข ตามข้อมูลหลักฐานที่ได้รับมาเพิ่มเติมเรื่อยมา โดยใช้เวลาเก็บข้อมูล บันทึก มากน้อยต่างกัน
หากแต่กระบวนการศึกษานั้นใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๓๐ ปี รวมทั้งที่เป็นผลงานของบุคคลอื่นด้วย แต่ก็ยังไม่ครบ
ทุกแห่ง ทุกคน เนื่องจากการะงานด้านอื่นก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน เช่น การอนุรักษ์ สืบสานด้านศิลปวัฒนธรรม
ภาษาและวรรณกรรม อาหารและโภชนาการ และด้านศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งต้องอาศัยผู้รู้ซึ่งนับวันจะ
เหลือน้อยลงทุกที มีการสืบค้นเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาด้านต่างๆเหล่านั้นอย่างเป็นหมวดหมู่ เพื่อการอนุรักษ์
สืบสาน ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน ก่อนที่จะสูญหายไปจากสังคมจังหวัดแม่ฮ่องสอนของเรา

ประวัติความเป็นมาเมืองแม่ฮ่องสอนและสถานที่ บุคคลสำคัญที่ควรรู้นี้ จึงเป็นส่วนหนึ่งกิจกรรมหนึ่ง หรือ
องค์ประกอบหนึ่งของการชำระประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะดำเนินการในลำดับต่อไป ตามกระบวนการ
และวิธีการทางประวัติศาสตร์ ส่วนที่คาดว่าจะประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดทำประวัติเมือง
แม่ฮ่องสอนในครั้งนี้ก็คือ ลูกหลาน ครูอาจารย์ ผู้สนใจจะได้มีข้อมูลที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาหาความรู้ใน
ความเป็นรากเหง้าของตนเอง อีกทั้งยังก่อเกิดประโยชน์ต่องานการศึกษาค้นคว้า วิจัย ของบุคคลและสถาบันต่าง ๆ
อย่างกว้างขวางในอนาคต สืบไป

คำนำ

หนังสือ ประวัติความเป็นมาเมืองแม่ฮ่องสอน สถานที่ บุคคลสำคัญที่ควรรู้ เล่มนี้ เกิดขึ้นมาจากกิจกรรมเวทีการสืบค้นประวัติศาสตร์ตำบลจองคำ ของโครงการชุมชนประวัติศาสตร์ตำบลปางหมูและตำบลจองคำ แม่ฮ่องสอนเมือง ๓ ดีวิถีสุข ๒๕๖๓ (ปีที่ ๔) ซึ่งได้จัดกิจกรรมการสืบค้นเพิ่มเติมประวัติความเป็นมาของตำบลจองคำ ขึ้นในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๓ ณ ที่ทำการโฮ่งกาด เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดไปดำเนินการชำระประวัติศาสตร์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในกิจกรรมต่อไป

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ การเก็บข้อมูลด้านสถานที่สำคัญ และบุคคลสำคัญนั้น ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเขียนเรียบเรียงเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของภูมิบ้านนามเมือง ทางโครงการฯพบว่าสิ่งที่เราค้นพบไม่ว่าจะเป็นประวัติสถานที่สำคัญ ประวัติบุคคลสำคัญ หรือบันทึกเหตุการณ์ มีคุณค่าและความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึก จดจำ เหตุการณ์ต่างๆบ้านเมืองที่สามารถนำมาเชื่อมโยงต่อกันให้เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ทำให้เรื่องราวต่างๆมีความคลาดเคลื่อนได้น้อยที่สุด

โครงการชุมชนประวัติศาสตร์ตำบลปางหมูและตำบลจองคำ แม่ฮ่องสอนเมือง ๓ ดีวิถีสุข ๒๕๖๓ (ปีที่ ๔) และศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน เห็นว่า การจัดทำรายงานในทางประวัติศาสตร์นั้น สมควรนำเสนอเป็นรูปเล่ม ให้เป็นเอกสารค้นคว้า เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ และหน่วยงานองค์กรที่สนใจ อันอาจจะเป็นประโยชน์หรือผลพลอยได้ของโครงการฯ เป็นการช่วยเหลือสนับสนุนให้จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหนังสือหรือแหล่งเรียนรู้ สำหรับผู้เรียนและผู้สนใจไม่มากนักน้อย

อนึ่ง ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สืบค้นมาทั้งหมดนี้ อาจไม่ใช่ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด หรือถูกต้องที่สุด ในอนาคตต่อไปภายหน้า หากผู้ใดสามารถค้นพบหลักฐานเพิ่มเติมที่ควรแก่การเชื่อถือตามกระบวนการและวิธีการทางประวัติศาสตร์แล้ว สามารถดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ได้ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้ของลูกหลานในอนาคต

สารบัญ

	หน้า
ประวัติเมืองแม่ฮ่องสอน	๑
เมืองแม่ฮ่องสอนในช่วงหลังของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	๑๗
ประวัติเจ้าฟ้าโหลง นายน้อยโกห่าน	๒๐
ประวัติพญาสิงหนาทราชา และเจ้าฟ้าผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอน	๒๓
ประวัติเจ้าแก้วเมืองมา	๒๖
ประวัติพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (เจ้าฟ้าขุนหลู่)	๒๙
ประวัติปู่เมือง พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์	๓๒
ประวัติวัดพระธาตุดอยกองมู	๓๔
ประวัติวัดจองกลาง	๓๘
ประวัติวัดจองคำ	๔๒
ประวัติวัดพระนอน	๔๕
ประวัติความเป็นมาหนองจองคำ	๔๘
ศาลเจ้าเมือง เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก และเจ้าพ่อเมืองแช่	๕๑
ประวัติความเป็นมา เจ้าพ่อดินดำ	๕๕
บรรณานุกรม	๕๗

ประวัติเมืองแม่ฮ่องสอน

ดินแดนที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำสาละวิน ตามแนวกันทางธรรมชาติที่เป็นทิวเขากั้นพรมแดนระหว่างไทยกับสหภาพเมียนมาร์ เป็นพื้นที่ที่ผู้คนได้อาศัยลุ่มน้ำสายเล็ก ๆ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ประกอบด้วย ลุ่มน้ำปาย ลุ่มน้ำแม่สะงา-แม่สะงี ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน ลุ่มน้ำแม่สะมาด และลุ่มน้ำแม่จ๋า ก่อเกิดเป็นชุมชนชาวไตและชาติพันธุ์ต่างๆ ขึ้นมา มีนามเรียกว่า เมืองแม่ฮ่องสอน โดยเรียกขานตามชื่อแม่น้ำที่ใช้สอนช้างป่า ซึ่งไหลมาจากดอยวิกก่ ผ่านกลางเมืองแม่ฮ่องสอนและเป็นที่ตั้งของตำบลจองคำในปัจจุบัน ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำปายที่บ้านสบป่องตำบลปางหมู อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้เมืองแม่ฮ่องสอนยังหมายรวมถึงชุมชนต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ตามลุ่มน้ำทั้งด้านใต้และด้านเหนือเป็นเขตพื้นที่ของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันแยกออกเป็น ๗ ตำบล ๖๘ หมู่บ้าน ประกอบด้วย

❖ ตำบลปางหมู	จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน
❖ ตำบลผาบ่อง	จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน
❖ ตำบลห้วยโป่ง	จำนวน ๑๕ หมู่บ้าน
❖ ตำบลหมอกจำแป่	จำนวน ๙ หมู่บ้าน
❖ ตำบลห้วยผา	จำนวน ๘ หมู่บ้าน
❖ ตำบลห้วยปูลิง	จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน
❖ ตำบลจองคำ	จำนวน ๖ ปีก

ท้องที่เมืองแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ๗ แห่ง ได้แก่

❖ องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปางหมูทั้งตำบล
❖ องค์การบริหารส่วนตำบลผาบ่อง	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลผาบ่องทั้งตำบล
❖ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโป่ง	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยโป่งทั้งทั้งตำบล
❖ องค์การบริหารส่วนตำบลหมอกจำแป่	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหมอกจำแป่ทั้งตำบล
❖ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผา	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยผาทั้งตำบล
❖ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงทั้งทั้งทั้งตำบล
❖ เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลจองคำทั้งตำบล

พื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ในบางตำบล เช่นตำบลปางหมู เคยเป็นพื้นที่ชุมชนโบราณมาก่อน ทางโบราณคดีเรียกว่า แอ่งปางหมู ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นศิลปะล้านนามีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๒ แสดงว่าเคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวล้านนามาก่อน ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุ ประกอบด้วย เจดีย์แปดเหลี่ยมบ้านสบสอย วัดร้างทุ่งจองบ้านปางหมู วัดร้างทุ่งตังบ้านทุ่งตัง เตาเผาอิฐโบราณวัดจองไท้งบ้านทุ่งกองมู เจดีย์วัดทุ่งเปา และเจดีย์เก่าบ้านในสอย ตลอดจนก้อนอิฐ แจกันโบราณ และกล้องยาสูบดินเผาที่กระจายอยู่แทบทุกพื้นที่ เป็นต้น

วัดร้างทุ่งตัง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดร้างทุ่งติ่ง อำเภอมืองแม่ฮ่องสอน

วัดร้างทุ่งติ่ง อำเภอมืองแม่ฮ่องสอน

วัดร้างทุ่งตึง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ใบหน้าจำลองจากโครงกระดูกมนุษย์โบราณอำเภอปางมะผ้า จากการศึกษาวิจัย ดร.รัศมี ชูทรงเดช

แหวนที่ขุดพบในโบราณสถานเมืองน้อย อำเภอปาย

โบราณสถานบ้านเมืองน้อย อำเภอบ้านหมี่

การหายไปของผู้คนเหล่านั้น ถูกป้อนเป็นคำถามเข้าสู่เวทีผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในคราวชำระประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๙ ณ ห้องประชุมโรงแรมธารา ได้รับคำตอบเพียงข้อสันนิษฐานว่า อาจเกิดจากนโยบายเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมืองของเจ้ากาวิละในสมัยพม่า หรือเกิดโรคระบาด ผู้คนเหล่านั้นจึงอพยพหลบหนีไปอาศัยอยู่ที่อื่นจนหมด จึงเหลือแต่ซากของศาสนสถานและโบราณวัตถุปรากฏอยู่ทั่วไป

หลังจากนั้นมาได้มีพี่น้องชาวไทใหญ่ กะเหรี่ยง และชาวพม่า มอญบางส่วนได้อพยพโยกย้ายเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ เพื่อบุกเบิกที่ทำกิน และติดตามบริษัททำไม้อังกฤษเข้ามาทำไม้ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน บางส่วนก็หลบหนีภัยการสู้รบจากฝั่งพม่าเข้ามาสู่ดินแดนล้านนาแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง กระจายตัวทำกินอยู่ตามลุ่มน้ำต่างๆที่เต็มไปด้วยธรรมชาติดิน น้ำ ป่าที่อุดมสมบูรณ์

ปี พ.ศ. ๒๓๗๔ ซึ่งตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และสมัยของเจ้าหลวงพุมทวงศ์เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ ต้องการช้างป่าไว้ใช้งานจึงได้มอบหมายให้เจ้าแก้วเมืองมา เป็นแม่กองนำไพร่พล ช้างต่อ และหมอควัญ เดินทางไปตรวจขายแดนด้านตะวันตกของนครเชียงใหม่และจับช้างป่ามาฝึกใช้งาน เจ้าแก้วเมืองมายกขบวนเดินทางรอนแรมจาก

เชียงใหม่ผ่านไปทางเมืองปายใช้เวลาหลายวันหลายคืนจนบรรลุถึงป่าโปร่งแห่งหนึ่งทางทิศใต้ริมฝั่งน้ำปายเป็นบริเวณที่มีหมู่ป่ามาหากินบริเวณโป่งอย่างชุกชุม เจ้าแก้วเมืองมาพิจารณาเห็นว่าเหมาะดี น้ำท่าบริบูรณ์ สมควรที่จะตั้งเป็นหมู่บ้าน จึงรวบรวมผู้คนที่ย้ายอยู่อย่างกระจัดกระจาย มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน ตั้งชื่อชุมชนว่าบ้านโป่งหมู ต่อมาเพี้ยนเป็น ปางหมู แล้วแต่งตั้งพะกาหม่อง ให้เป็นปู่เหง (กำนัน) ปกครองบ้านปางหมู จึงถือได้ว่าพะกาหม่องเป็นผู้นำคนแรกที่ปกครองชุมชนบ้านปางหมู

สภาพบ้านเรือนปางหมูในอดีต

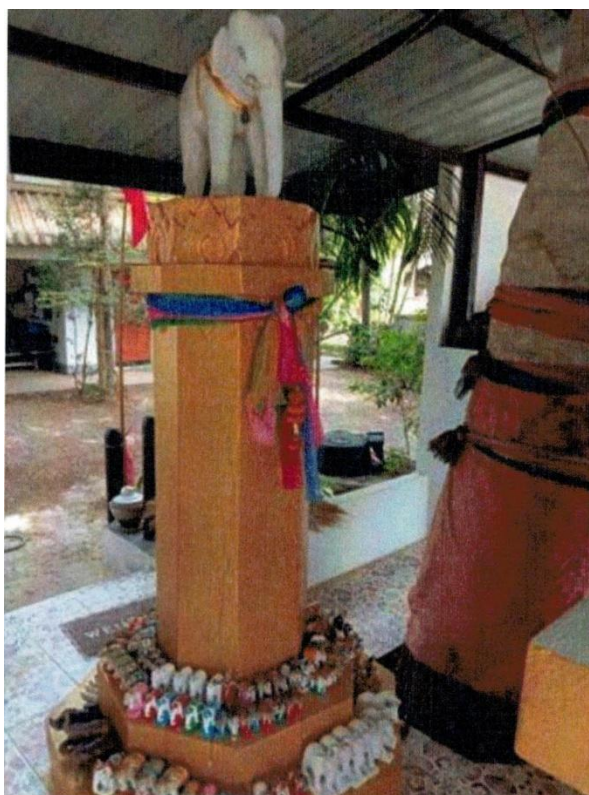

สภาพบ้านเรือนปางหมูในอดีต

เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางล่องมาทางใต้ พบลำน้ำแม่ฮ้องสอนและลำห้วยน้ำปู เห็นเป็นทำเลดีที่จะฝึกลสอนช้างป่า จึงรวบรวมผู้คนจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เรียกว่า เมืองแม่ฮ้องสอน มอบหมายให้แสนโกมบุตรเขย พะกำหม่อง มาเป็นผู้นำหมู่บ้านในตำแหน่งปู่กำ หรือผู้ใหญ่บ้าน ขึ้นตรงกับบ้านปางหมู โดยหยุดพักช้างต่อจัดเป็นปางช้างขึ้นตรงบริเวณด้านหน้า สภ.เมืองแม่ฮ้องสอน ปัจจุบันเป็นบริเวณบ้านพักของข้าราชการตำรวจด้านทิศ ตะวันออกของปางช้าง (บริเวณศาลเจ้าแก้วเมืองมา) เจ้าแก้วเมืองมาได้ทำพิธีปักเสาบวงสรวงในการจับช้างป่า ปัจจุบันคือเสาเจ้าพ่อช้าง ซึ่งเจ้าแก้วเมืองมาหมายมั่นให้เป็นเสาหลักเมืองแม่ฮ้องสอน ก่อนเดินทางกลับเชียงใหม่ได้กำชับทั้งพะกำหม่องและแสนโกมไว้ว่าให้เอาเสามงคลการบวงสรวงในการจับช้างป่าเสานี้เป็นเสาหลักเมือง หากแต่เกิดเหตุการณ์เจ้าฟ้าโกหล่านไปตีเมืองปายและเชียงใหม่เสียก่อน ทำให้พะกำหม่องและแสนโกมได้รับผลกระทบในเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย จึงต้องอพยพหนีอาญาไปในเขตพม่า การสถาปนาเสาหลักเมืองจึงไม่เกิดขึ้น

ศาลเจ้าแก้วเมืองมา

เสาเจ้าพ่อช้าง

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๓๙๙ ได้มีชายชาวไทใหญ่ชื่อว่าพะกำเด็กซาน พม่าเรียก ซานกะเล เป็นชาวเมืองจ๋ามกาหมอกใหม่ รัฐฉาน พร้อมด้วยสมุนมีชื่อว่า ปู่ขุนโทะ ได้เดินทางลี้ภัยมาจากเมืองหมอกใหม่เข้ามายังเมืองแม่ฮ่องสอน ทั้งสองได้มาอาศัยพึ่งพิงอยู่กับพะกำหม่องที่บ้านปางหมู ด้วยความดี และความขยัน ซื่อสัตย์ ต่อมาพะกำหม่องจึงได้ยกลูกสาวที่ชื่อว่า นางใส ให้เป็นภรรยาของซานกะเล ทั้งคู่อยู่กินด้วยกันมีลูกสาวหนึ่งคนชื่อว่า นางนุ เสียชีวิตตั้งแต่อายุได้ ๓ ขวบ หลังจากนั้นไม่นานนางใสภรรยาของซานกะเลก็ได้เสียชีวิตลงอีกหนึ่งคน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ เจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ได้หนีภัยจากการสู้รบระหว่างเมืองหมอกใหม่กับเมืองนาย มาอาศัยอยู่กับแสนโกมที่เมืองแม่ฮ่องสอน เจ้าฟ้าโกหล่านได้พาครอบครัวมาด้วย มีทั้งภรรยาและบุตรหลาน ในที่นี้มีหลานสาวคนหนึ่งมีชื่อว่านางเมี้ยนติดตามมาด้วย ต่อมาภายหลังได้เป็นภรรยาของซานกะเล

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๑๑ ทั้งซานกะเล นางเมื่อยะ และปู่ขุนโทะ ได้อพยพลงไปที่ขุนยวม รวบรวมผู้คนที่จะจัดกระจายตั้งเป็นชุมชนขึ้นมา ให้ชื่อว่า เมืองขุนยวม หมายถึงบริเวณขุนน้ำยวม ซึ่งแม่น้ำสายนี้ไหลผ่านลงไปยังเมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) แล้วไหลลงไปสู่แม่น้ำเงา น้ำเงาไหลลงสู่แม่น้ำเมย และแม่น้ำเมยก็ไหลลงสู่แม่น้ำ สาละวินที่บ้านสบเมย ตามลำดับ

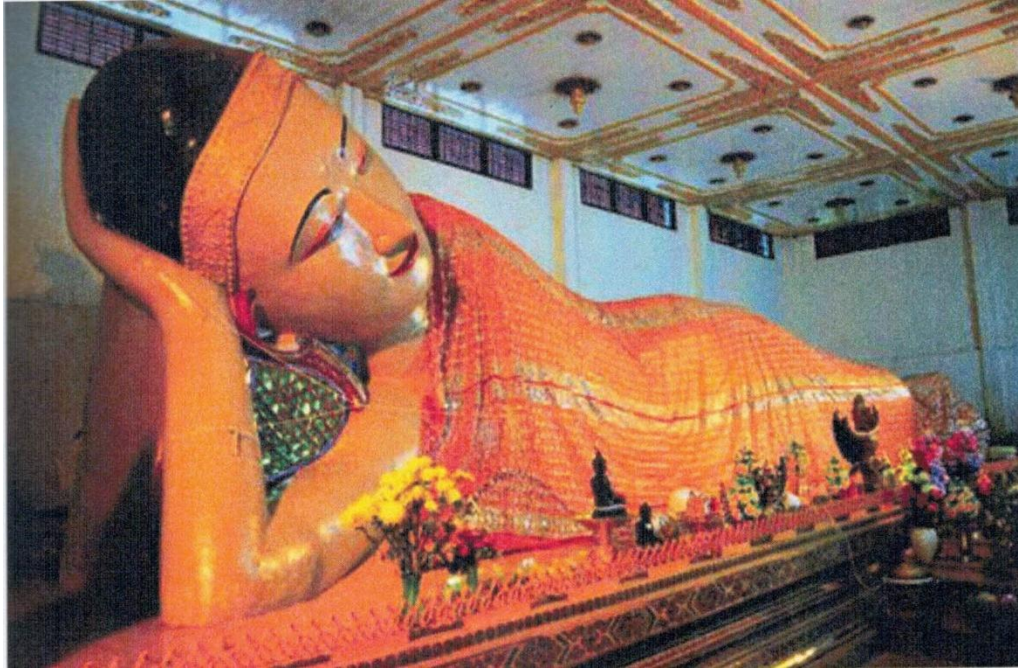
ปี พ.ศ. ๒๔๑๒ มีเหตุการณ์รุนแรงทางประวัติศาสตร์ระหว่างเมืองแม่ฮ่องสอนและเมืองปายเกิดขึ้น เมื่อเจ้าฟ้าโกหล่านไม่พอใจผู้ปกครองเมืองปายที่ไปทูลเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่าเจ้าฟ้าโกหล่านคิดไม่ซื่อต่อเมืองเชียงใหม่ เจ้าฟ้าโกหล่านจึงยกกองกำลังไปตีเมืองปาย เผาเมืองปายจนย่อยยับ ยังฮึกเหิมยกกำลังไปตีเมืองเชียงใหม่อีก ปะทะกับกองทัพของเมืองเชียงใหม่ที่แม่ริมจนแตกพ่ายหนีกลับไปหมอกใหม่ โดยเดินทางข้ามเขตไปทางเมืองใหม่ และบ้านหัวเมือง ในขณะที่ทัพของเมืองเชียงใหม่ก็ไล่ติดตามไปจนถึงฝั่งแม่น้ำสาละวินจึงถอยทัพกลับ เหตุการณ์นี้ทำให้พะก่าหม่องและแสนโกม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้ที่พักพิงแก่เจ้าฟ้าโกหล่านเกรงจะได้รับพระราชอาญาในฐานะผู้ร่วมก่อการกบฏไปด้วย จึงได้พาครอบครัวอพยพหนีไปทางฝั่งพม่าจนหมดสิ้น ไม่เหลือเครือญาติไว้แม้แต่คนเดียว ซานกะเลซึ่งปกครองเมืองขุนยวม จึงได้เดินทางขึ้นมาที่เมืองแม่ฮ่องสอนเพื่อต้อนรับกองทัพของเมืองเชียงใหม่ ก็ยังถูกเพ่งเล็งในความไม่ซื่อสัตย์ที่มีต่อเมืองเชียงใหม่ ไม่นานก็ถูกเจ้าเมืองเชียงใหม่เรียกตัวไปพบและถูกกักตัวอยู่ ๒ ปี ด้วยความดี ความซื่อสัตย์ที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อเชียงใหม่จนเป็นที่ไว้วางใจ แถมยังเก็บค่าต่อไม้จากพ่อค้าชาวอังกฤษในนามบริษัทบริติชบอเนียว ซึ่งเข้ามาทำไม้สักตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๗ ส่งให้เชียงใหม่อีกด้วย เป็นความดีความชอบที่เจ้าเมืองเชียงใหม่คลายความระแวงสงสัย หลังจากนั้นจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “พญาสิงหนาท” ให้มาปกครองเมืองขุนยวม ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๔๑๗

อนุสาวรีย์พญาสิงหนาทราชา

ต่อมาตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เชียงใหม่ได้ยกเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นเมืองหน้าด่าน มีเมืองขุนยวมเมืองปายเป็นเขตแดน และมีเมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เป็นเมืองรอง จึงได้แต่งตั้งให้พญาสิงหนาทเป็นพญาสิงหนาทราชา มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งถือได้ว่าพะกาเด็กขานหรือขานกะเลได้เป็นเจ้าฟ้าองค์แรกที่ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน พญาสิงหนาทราชาได้ปกครองพัฒนาเมืองแม่ฮ่องสอนให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการสร้างประตูเมืองและสร้างศาสนสถานทั่วไป เช่น พระนอน วัดผาอ่าง เป็นต้น

ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชา ได้ถึงแก่มรณกรรม เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งเจ้านางเมืงะ ภรรยาของพญาสิงหนาทราชา ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่สอง แต่งตั้งปู่ขุนโทะเข้ามาช่วยงานเป็นปรัการาชการแผ่นดินในตำแหน่งพญาขันทสมาราชานุรักษ์ เจ้านางเมืงะได้สร้างสนสถานและโบราณวัตถุไว้ให้ลูกหลานหลายแห่ง เช่น วัดพระนอน วัดม่วยต่อ สิงห์คู่ พระยืน หรือ เย้าวต่อหมู่ กลางดอยกองมู

พระพุทธรูปปางไสยาสน์ วัดพระนอน

สิงห์คู่วัดพระนอน

สิ่งห้คู่วัดพระนอน

ปี พ.ศ.๒๔๓๔ เจ้ามางเมืงยะได้ถึงแก่กรรม เจ้าเมืองเชียงใหมจึงได้แต่งตั้งขุนโทะหรือพญาขันทเสมารา
 ษานุรักษ์ที่ทำหน้าที่ที่ปรึกษาของเจ้านางเมืงยะ ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่สาม มีนามว่า พญาพิทักษ์สยามเขต

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อพญาพิทักษ์สยามเขต ได้ถึงแก่กรรม ทางเชียงใหม่ถึงได้แต่งตั้งบุตรของ
 พญาพิทักษ์สยามเขตที่ชื่อว่า ขุนหลู่ ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่สี่ มีนามว่า พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี

เจ้าผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอน

ปีพ.ศ. ๒๔๔๓ หลังจากมีการรวมสยามกับล้านนาเข้าด้วยกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองยวม (แม่สะเรียง) ชุนยวม เมืองปาย ตั้งเป็นบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ตั้งที่ว่าการแขวงที่ชุนยวม แต่งตั้ง “นายโหมด” เป็นนายแขวง

ปีพ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เมืองชุนยวมและเมืองปายเป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมใต้ มาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรกที่มาจากกรุงเทพฯ เป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยมีข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ดำเนินการบริหารงานปกครองในส่วนภูมิภาค ทำหน้าที่เชื่อมโยงจากส่วนกลาง โดยแบ่งการปกครองเป็นมณฑลต่างๆ และรองลงไปประกอบด้วยจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ในที่สุด ระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าก็ถูกยกเลิกไป พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ของเมืองแม่ฮ่องสอน จึงหยุดปฏิบัติหน้าที่แล้วรับบำนาญจากทางราชการเป็นรายปี และถึงแก่มรณกรรมในปี พ.ศ. ๒๔๘๒

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน จึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีฐานะเป็นตำบล มีผู้เล่าต่อๆ กันมาว่า ทางราชการได้ถามประชาชนในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนว่าจะขึ้นกับตำบลปางหมูหรือไม่ ผู้คนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่ขึ้นกับตำบลปางหมู แต่จะขอแยกตัวออกมาตั้งตำบลเป็นของตนเอง จึงได้ชื่อว่า ตำบลม่วยต่อ โดยตั้งตามชื่อวัดม่วยต่อ แบ่งเขตการปกครองเป็น ๓ เขตเล็กๆ ประกอบด้วย

- ❖ เขตตะวันตก ขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปทางทิศตะวันตก
- ❖ เขตตะวันออก ขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปจนถึงทุ่งนาหลังวัดกลางทุ่ง
- ❖ เขตข้าวแดง ขอบเขตอยู่ทางฝั่งขวาของลำน้ำปู้

สี่แยกกลางเวียงมายังด้านวัดกลางทุ่ง

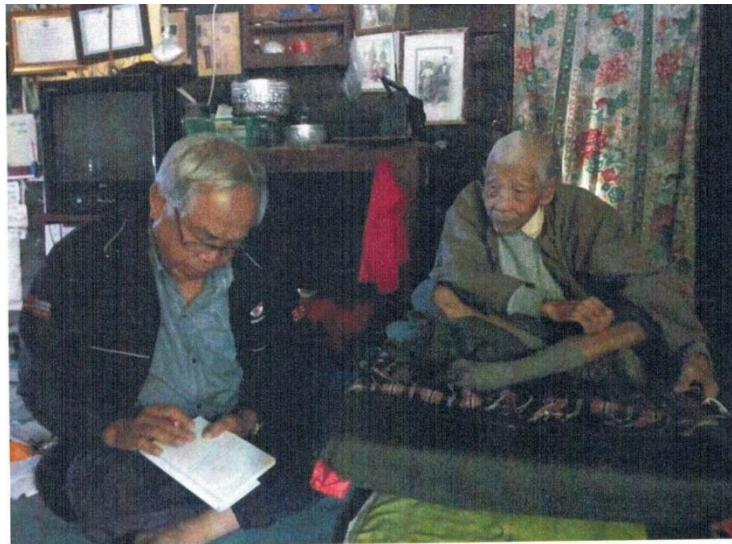
สี่แยกกลางเวียงไปยังทิศเหนือ

ทั้ง ๓ เขต อยู่ในเขตตำบลม่วยต่อ มีกำนันคนแรกที่ปกครอง เป็นคนเขตฝั่งตะวันตกมีชื่อว่า แซ่นคำจ่าง (กำนันคำจ่าง) ต่อมากมีกำนันคนที่สองเป็นคนทางเขตฝั่งตะวันออกชื่อว่า กำนันปัญญา มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่ซึ้ง แก่ดี แก่มั่น แก่จำพู่ ส่วนทางเขตฝั่งตะวันตก มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่สา่งจาย แก่พะโอ้ แก่กุงนะ เขตข้าวแดงมีผู้ช่วยชื่อว่า แก่นุ

ต่อมาได้เกิดการถกเถียงกันถึงที่มาของชื่อตำบลม่วยต่อ จึงตั้งขึ้นตามชื่อวัดม่วยต่อ มีผู้รู้ในที่ประชุมให้ความเห็นว่า หากให้ความสำคัญในการนำชื่อวัดมาเป็นชื่อตำบลแล้วละก็เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลสมควรเอาชื่อวัดจองคำมาตั้งเป็นชื่อตำบล เพราะเหตุเป็นวัดที่สร้างขึ้นครั้งแรกในเมืองแม่ฮ่องสอน จะได้เป็นมงคลแก่บ้านแก่มือง ในที่สุดที่ประชุมจึงมีมติเปลี่ยนเป็นชื่อ ตำบลจองคำ สถานที่ประชุมในสมัยนั้นก็อาศัยหอเจ้าฟ้า เป็นที่พบปะประชุมปรึกษาหารือกันของผู้นำทางการปกครอง

ต่อมาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้แต่งตั้งยศให้กำนันปัญญาว่า ขุนจองคำ คามมณี

แต่ตั้งปุ่น้อยหมาย ชื่อเคยทำหน้าที่เสมือนเจ้าฟ้า เป็น ท้าวอนุรักษ์ ดิยะวงศ์ ซึ่งท่านเป็นคุณปู่ของพ่อเผ่าดำเอ ดิยะวงศ์ ที่ทำหน้าที่ปูเมืองแม่ฮ่องสอนมาจนถึงทุกวันนี้

คนซ้ายมือ อาจารย์ประเสริฐ ประดิษฐ์ ผู้ศึกษา คนขวามือ พ่อเผ่าดำเอ ดิยะวงศ์

แต่งตั้งพ่อเลี้ยงจางนุ ที่บริจาคที่ดินด้านทิศตะวันออกของวัดกลางทุ่งเป็นศูนย์วิทยุเป็น ชุนเพียร ผดุงกิจ นอกจากนี้ ยังทรงพระราชทานนามสกุลให้แก่พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ พร้อมด้วยทายาทว่า ศรีฮ่องสอน ต่อมาเจ้าปู่แหลง (น.ส.พรรณี ศรีฮ่องสอน) บุตรสาวองค์เดียวของเจ้าฟ้า ได้แต่งงานกับนายประพิน จันทรประยูร มีทายาทร่วมกัน ๓ คน คือ นางสาวสมจิต จันทรประยูร นายวิรัช จันทรประยูร และนายสมชาย จันทรประยูร ลูกหลานรุ่นหลังจึงหันมาใช้นามสกุลจันทรประยูรกันทั้งหมด จึงไม่ปรากฏนามสกุลศรีฮ่องสอนให้ได้ พบเห็นกันมากนัก

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบมณฑลเทศาภิบาลมาเป็นแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ผู้แทนคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนชื่อ ชุนศิริ เกียรติยศ ได้นำช้าง ๕ เชือก แห่งรัฐธรรมนูญจากบริเวณหอเจ้าฟ้าไปยังศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีขบวนเกียรติยศ และราษฎรเดินตามเป็นขบวนอย่างสวยงาม

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เลิกการปกครองจากมณฑล ตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เมืองแม่ฮ่องสอนในช่วงหลังของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้หลอมรวมล้านนาเป็นหนึ่งเดียวกับสยามอย่างสมบูรณ์แล้ว ได้มีการเปลี่ยนแปลง การปกครองเกิดขึ้น ดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เมืองขุนยวม เมืองปาย เป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมใต้ มาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอนแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรกที่มาจากกรุงเทพฯ เป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยมีข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ดำเนินการบริหารงานปกครองในส่วนภูมิภาค ทำหน้าที่เชื่อมโยงจากส่วนกลาง โดยแบ่งการปกครองเป็นมณฑลต่างๆและรองลงไปประกอบด้วยจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ในที่สุด ระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าก็ถูกยกเลิกไป พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ของเมืองแม่ฮ่องสอน จึงหยุดปฏิบัติหน้าที่แล้วรับบำนาญจากทางราชการเป็นรายปี

หลังจากนั้นการปกครองในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน จึงมีการเปลี่ยนแปลงมีฐานะเป็นตำบล มีผู้เล่าต่อกันมาว่า ทางราชการได้ถามประชาชนในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนว่าจะขึ้นกับตำบลปางหมูหรือไม่ ผู้คนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ไม่ขึ้นกับตำบลปางหมู แต่จะแยกออกมาตั้งเป็นตำบลเป็นของตนเอง จึงได้ชื่อว่าตำบลม่วยต๋อ โดยตั้งตามชื่อวัดม่วยต๋อ แบ่งเขตการปกครองเป็น ๓ เขตเล็กๆ ประกอบด้วย

- ❖ เขตตะวันตก ขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปทางทิศตะวันตก
- ❖ เขตตะวันออก ขอบเขตตั้งแต่สี่แยกกลางเวียงในปัจจุบันไปจนถึงทุ่งนาหลังวัดกลางทุ่ง
- ❖ เขตข้าวแดง ขอบเขตอยู่ทางฝั่งขวาของลำน้ำปิง

ทั้ง ๓ เขต อยู่ในเขตตำบลม่วยต๋อ มีกำนันปกครองคนแรก เป็นคนเขตฝั่งตะวันตกมีชื่อว่า แซ่นคำจ่าง(กำนันคำจ่าง) ต่อมากำนันคนที่สองเป็นคนทางเขตฝั่งตะวันออกชื่อว่า กำนันปัญญา มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่ซึ้ง แก่ดี แก่มั่น แก่จำฟู ส่วนทางเขตฝั่งตะวันตก มีผู้ช่วยประกอบด้วย แก่สา่งจาย แก่พะโอ้ แก่กุงนะ เขตข้าวแดงมีผู้ช่วยชื่อว่า แก่นุ

ต่อมาได้เกิดการถกเถียงกันถึงที่มาของชื่อตำบลม่วยต๋อ ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อวัดม่วยต๋อ มีผู้รู้ให้ความเห็นว่า หากให้ความสำคัญในการนำชื่อวัดมาเป็นชื่อตำบลเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแล้ว ควรนำชื่อวัดจองคำ ตั้งเป็นชื่อตำบล เพราะเหตุเป็นวัดที่สร้างขึ้นครั้งแรกในเมืองแม่ฮ่องสอน จะได้เป็นมงคลแก่บ้านแก่เมืองในที่สุดที่ประชุมจึงมีมติเปลี่ยนเป็นชื่อ ตำบลจองคำ สถานที่ประชุมในสมัยนั้นก็อาศัยหอเจ้าฟ้า เป็นที่ประชุมปรึกษาหารือกันของผู้นำการปกครอง อันประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่นและผู้แทนจากสยาม

ต่อมาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้แต่งตั้งยศให้กำนันปัญญาว่า ขุนจองคำ คามมณี

แต่งตั้งปุ๋นน้อยหมาย ซึ่งเคยทำหน้าที่เสมียนเจ้าฟ้า เป็นท้าวอนุรักษ์ ดิยะวงศ์ ซึ่งท่านเป็นคุณปู่ของพ่อเผ่าตาเอ ดิยะวงศ์ ที่ทำหน้าที่ปู่เมืองแม่ฮ่องสอนมาจนถึงทุกวันนี้

แต่งตั้งพ่อเลี้ยงจางนุ ที่บริจาคที่ดินทิศตะวันออกของวัดกลางทุ่งเป็นศูนย์วิทยุเป็น ขุนเพียร ผดุงกิจ

นอกจากนี้ ยังทรงพระราชทานนามสกุลให้แก่พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ พร้อมด้วยทายาทว่าศรีฮ่องสอน ต่อมาเจ้าปี๋แหลง (น.ส.พรรณี ศรีฮ่องสอน) บุตรสาวองค์เดียวของเจ้าฟ้า ได้แต่งงาน

กับนายประพิน จันทรประยูร มีทายาทร่วมกัน ๓ คน คือ นางสาวสมจิต จันทรประยูร นายวิรัช จันทรประยูร และ นายสมชาย จันทรประยูร ลูกหลานรุ่นหลังจึงหันมาใช้นามสกุลจันทรประยูรกันทั้งหมด จึงไม่ปรากฏนามสกุล ศรีอ่องสอนให้ได้พบเห็นกันมากนัก

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบมลเทศาภิบาลมาเป็นแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ผู้แทนคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนชื่อ ชุนศิริ ทิพาคำ ได้นำช้าง ๕ เชือก แห่รัฐธรรมนูญจากบริเวณหอเจ้าฟ้าไปยังศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีขบวนเกียรติยศ และราษฎรเดินตามเป็นขบวนอย่างสวยงาม

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เลิกการปกครองจากมณฑล ตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

.....
ผู้เรียบเรียง

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๑ เมษายน ๒๕๖๓

อ้างอิงจากการสัมภาษณ์

- ❖ นายจิ่งฟู (จิ๊กต๊ะ) มหาชัย
- ❖ นายต่าเอ ตียะวงศ์ อายุ ๙๖ ปี
- ❖ นายจำลอง จรัส อายุ ๙๓ ปี

ประวัติเจ้าฟ้าโหลง นายน้อยโกหล่าน (AD - ๑๗๙๕ - ๑๘๘๕)

เจ้าฟ้าจายแก้ว เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่องค์แรก มีลูกด้วยกัน ๑๐ คน ลูกคนสุดท้อง คือนายน้อยโกหล่าน หรือ เจ้าฟ้าโกหล่าน เป็นเจ้าฟ้าหมอกใหม่ ก่อจำ (จศ.) ๑๒๐๖ ตั้งแต่สมัยขุนส่วยโป้ของพม่า เจ้าฟ้าโกหล่าน เกิด ใน ปี พ.ศ. ๑๗๙๕ ปีไต่ ๑๘๘๘ อายุได้ ๕๐ ปี จึงได้ขึ้นเป็นเจ้าฟ้า รู้จักยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ ผู้กล้าหาญ รู้จักให้ความรู้แก่ประชาชนในทุกด้าน ตั้งแต่การจัดการเรื่องการกำหนดขอบเขตเมือง ชุมคุเมือง ซึ่งยังปรากฏอยู่ จนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งนี้รู้จักวิธีการป้องกันบ้านเมือง การสร้างบ้านแปงเมืองให้เจริญรุ่งเรือง การทะนุบำรุง พระพุทธศาสนา ประชาชนในเมืองหมอกใหม่เรียกเจ้าฟ้าโกหล่านว่า เจ้าฟ้าขุนหล่าน

ภรรยาและลูกของเจ้าฟ้าโกหล่าน ประกอบด้วย

ภรรยาคนที่ ๑ ชื่อนางเมิงโหลง มีลูกด้วยกันคือ ๑. เจ้าแก้มเมิงขุนโยง ๒. นางทอน ๓. หน่อเมิงขุนโหลง

ภรรยาคนที่ ๒ ชื่อนางคำ มีลูกด้วยกันคือ เจ้าขุนม่ง

ภรรยาคนที่ ๓ ชื่อนางโมน มีลูกด้วยกันคือ เจ้าขุนบัวง

ภรรยาคนที่ ๔ ไม่ทราบชื่อ มีลูกด้วยกันคือ เจ้าโองซ่อง

ภรรยาคนที่ ๕ นางชื่อแต่ ไม่มีลูกด้วยกัน

ต่อมา พม่าเกรงว่าจะแข็งข้อ จึงเรียกตัวเจ้าฟ้าโกหล่านไปขังไว้ ที่หอคำเมืองพม่าเป็นเวลา ๕ ปี เจ้าฟ้าโกหล่าน ได้หนีออกมาข้ามน้ำสาละวิน ไปครอบครองเวียงเมืองใหม่ (บริเวณหัวเมืองในปัจจุบัน) โดยได้มายึดเอาดอยโหลง บ้านจะลอง บ้านหาด มาทางปางเซาที่ริมวัดไม้ฮุ้ง เกิดการต่อสู้กันโดยใช้เวลาประมาณเดือนเศษ ฝ่ายเจ้าฟ้าโกหล่าน ได้เปิดศึกใหม่โดยเข้าล้อมเวียงหมอกใหม่ทุกด้าน ต่อสู้กันกับทหารของพม่า กองกำลังของหมอกใหม่ขับไล่ศัตรูไปเกือบถึงเมืองนาย ห่างจากเมืองนายเพียง ๘ กิโลเมตร ทหารหอคำพม่าเอาปืนใหญ่ยิงใส่ทหารของหมอกใหม่ ฝ่ายเจ้าฟ้าหมอกใหม่ ได้ถอยร่นลงมา เจ้าแก้มเมิงขุนโยง จึงนำกองกำลังประมาณ ๑ พันไปตั้งรกรออยู่ที่ลางเคอ บ้านหาด บ้านจิต ฮายก้วย ฝ่ายศัตรูถล่มตีติดอยู่ในวงล้อมของเจ้าแก้มเมิงหมอกใหม่อยู่บริเวณนั้น จึงรีบถอยกำลังกลับ

ปีใด ๑๙๔๗ ปีก่อจำ ๑๒๑๖ ตรงกับปี ค.ศ. ๑๘๕๓ แม่ทัพของพม่าขอกำลังสนับสนุนเพิ่มเติม เพื่อต่อสู้กับเจ้าฟ้าหมอกใหม่ เจ้าขุนหล่นมารอรับศึกอยู่ที่นางง ตี๋อีนัว ถูกฝ่ายพม่าล้อมไว้ ๓๐ กว่าวัน ทำให้ฝ่ายของเจ้าฟ้าโกหล่นขาดเสบียง และยุทธโศภรณ์ เจ้าฟ้าโกหล่นใช้ความรู้ทางโหราศาสตร์ใช้คาถามวยเอ็กทำเทียนนอนหลับ ลืมตัวใส่ศัตรู ยามเที่ยงคืนไปหุหนวก จึงนำกำลังตีฝ่าวงล้อมศัตรูออกไป เข้าล้อมยึดเอาเมืองหมอกใหม่กลับคืนมา

ยามที่พ่อเจ้าขุนหล่นนั่งนั้น หัวเข่ากับศีรษะจะเสมอกัน จึงมีสมญานามว่า "เจ้าฟ้าสามหัว" ต่อมาภายหลังการศึกสงบลง เจ้าฟ้าโกหล่นจึงสร้างเวียงใหม่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำยุม ให้เจ้าแก้มเมิงโหลงขุนโยง อยู่ปกครอง ส่วนตัวเองนั้นอยู่ที่เวียงเก่า ทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำยุม

เจ้าฟ้าโกหล่น หรือขุนหล่น พออายุมากขึ้น เจ้าแก้มเมิงโหลงขุนโยงลูกชายก็มีความสามารถในการศึกการปกครอง เจ้าฟ้าโกหล่นจึงได้มอบภาระการดูแลบ้านเมืองให้แก่ลูกชายขุนโยงและขุนสิ่ง ซึ่งเป็นพองเมือง ในช่วงที่ชราภาพมากขึ้นอาณาจักรของเจ้าฟ้าโกหล่นก็ถือว่ากว้างใหญ่ และเข้มแข็งระดับหนึ่ง ประชาชนจึงเรียกท่านว่า “เจ้าเป้งเฒ่า”

ปีก่อจำ ๑๒๓๕ ตรงกับปีค.ศ. ๑๘๗๒ ได้ตราสัญลักษณ์ กำบอจำ ตีร์ปะวะระมะหาหุ่่นต๊ะ พออายุของเจ้าฟ้าโหลงขุนหล่นได้ ๙๐ ปี ปกครองบ้านเมืองมาเป็นเวลา ๔๐ ปี จึงถึงแก่อสัญกรรม ตรงกับปีใด ๑๙๗๙ ปีค.ศ. ๑๘๘๕ ปีก่อจำ ๑๒๔๖ หลังจากทิวาสัญกรรมแล้ว เจ้าฟ้าเมืองยางแดงจึงถือโอกาสเข้าตีเมืองหมอกใหม่ เนื่องจากไม่ได้เตรียมความพร้อมทางด้านกำลังทหารไว้เหมือนแต่ก่อน จึงสู้กำลังของยางแดงไม่ได้ เสียเมืองหมอกใหม่ให้แก่ยางแดง ศพของเจ้าฟ้าโกหล่นได้ทำการฅาปนกิจที่ต่อม่อ ตอนใต้ของหมอกใหม่ซึ่งอยู่ในเขตของยางแดง สำหรับเส้นผมของเจ้าฟ้าโกหล่นนั้นไฟไหม้ไหม้ ลูกหลานจึงได้นำกลับมาแบ่งกันบูชาจนถ้วนทั่ว

ลำดับเจ้าฟ้าหมอกใหม่

- ❖ เจ้าฟ้าโหลงจายแก้ว (AD ๑๘๐๐ - ๑๘๑๙)
- ❖ ขุนอ้ายนายหนาน คัดดียา (AD ๑๘๑๙ - ๑๘๒๕)
- ❖ เจ้าฟ้ามือปอด (AD ๑๘๒๕ - ๑๘๓๓)
- ❖ เจ้าคำอู่ (AD ๑๘๓๓ - ๑๘๔๕)
- ❖ เจ้าฟ้าขุนหล่น (โกหล่น) (AD ๑๘๔๕ - ๑๘๘๕)
- ❖ เจ้าฟ้าขุนโหลง (AD ๑๘๘๕ - ๑๘๘๘)

- ❖ เจ้าฟ้าโหลงขุนมั่ง (AD ๑๘๘๘ - ๑๙๐๐)
ขุนพักก่าแน (ปกครองช่วงหนึ่ง) (AD ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕)
- ❖ เจ้าทุนแปง (AD ๑๙๐๕ - ๑๙๐๗)
เจ้าฟ้าแน (ปกครองช่วงหนึ่ง) (AD ๑๙๐๗ - ๑๙๑๐)
- ❖ เจ้าฟ้าขุนแหลง (AD ๑๙๑๐ - ๑๙๑๔)
เหน่คยักขุนช่อง (AD ๑๙๑๔ - ๑๙๑๗)
- ❖ เจ้าฟ้าโหลงเจ้าขุนช่อง (AD ๑๙๑๗ - ๑๙๔๒)
- ❖ เจ้าจ๋ามทุน (AD ๑๙๔๒ - ๑๙๕๑)

.....
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

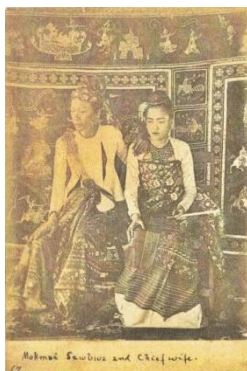
ผู้แปล

อ้างอิง

เอกสารสำเนา แผ่นใหญ่มีชื่อในหัวชื่อว่า "เจ้าฟ้าโหลง นายน้อยโกหล่าน (AD ๑๗๙๕ - ๑๘๘๕) ได้รับมอบมาจากพี่น้อง เมืองหมอกใหม่ เครือข่ายศูนย์ไทใหญ่ศึกษาวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

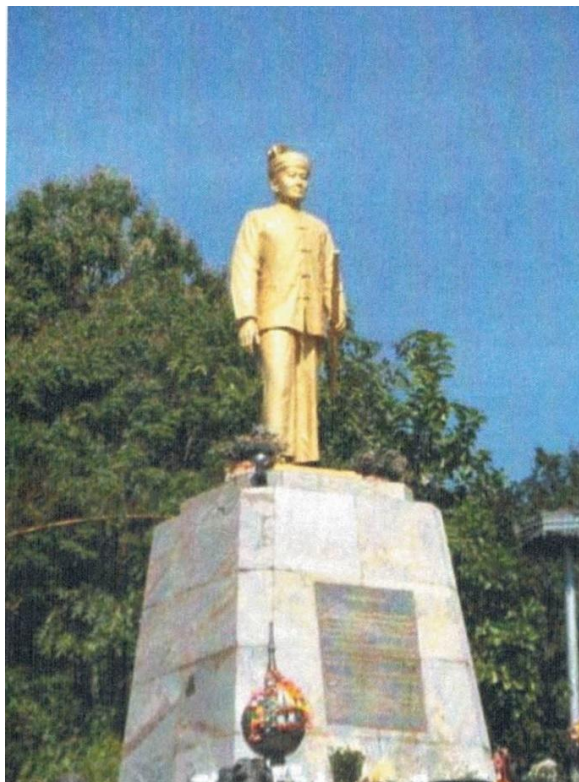
คำบอกเล่าเพิ่มเติม เหตุที่ได้ชื่อว่า “โกหล่าน” นั้น มีความหมายดังนี้ “โก” เป็นภาษาพม่า หมายถึง แก้ว “หล่าน” เป็นภาษาพม่า หมายถึง วา ฉะนั้น “โกหล่าน” จึงหมายถึง แก้ววา เนื่องจากเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่ มีพลังกำลังมาก สามารถถือปืนคาบศิลากระโดดขึ้นคอช้างได้สูงถึง ๙ วา จึงได้ชื่อว่า “โกหล่าน”

ปีกอจ่า หมายถึง ปีกุลศักราชที่พม่าใช้อยู่ในปัจจุบัน

เจ้าฟ้าขุนโหลง

ประวัติ พญาสิงหนาทราชา และเจ้าฟ้าผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอน

พญาสิงหนาทราชามีนามเดิมที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า พก่าเด็กซาน พม่าเรียกว่าชานกะเล เป็นคนเมืองจ๋ามกา เขตหมอกใหม่ เคยเป็นทหารของเจ้าฟ้าโกหร่านเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ได้เดินทางเข้ามาในเขตแดนไทยในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ พร้อมกับสมุนคู่ใจคือ ปู่ขุนโทะ โดยได้พักพิงอยู่กับ พก่าหม่อง ผู้นำหมู่บ้านปางหมู ที่ได้รับการแต่งตั้งจาก เจ้าแก้วเมืองมา ในปีพ.ศ. ๒๓๗๔ เมื่อครั้งเดินทางมาตรวจหัวเมืองทางตะวันตกและจับช้างป่าบริเวณลุ่มน้ำปาย ซึ่ง เจ้าแก้วเมืองมาได้รวบรวมผู้คนทีกระจัดกระจายตั้งเป็นชุมชนขึ้นชื่อว่าบ้านปางหมู โดยแต่งตั้งให้พก่าหม่องเป็น ผู้นำ เรียกว่าปู่เหง (ก่านัน) ด้วยความดีและความขยันขันแข็งของชานกะเล พก่าหม่องจึงยกบุตรสาวชื่อนางใส เป็น ภรรยา มีบุตรด้วยกันหนึ่งคน ชื่อว่านางคำ แต่เสียชีวิตตั้งแต่เมื่อยังเล็ก

ปี พ.ศ. ๒๔๐๗ บริษัทบริติชบอเนียว ได้เข้ามาทำไม้ในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ใน ล้านนา รวมทั้งตามแนวชายแดนเขตเมืองปาย เมืองแม่ฮ่องสอน และแม่สะเรียง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ เกิดการสู้รบระหว่างเจ้าฟ้าโกหร่าน แห่งเมืองหมอกใหม่ กับเจ้าฟ้าเมือง นาย เจ้าฟ้าโกหร่านสู้ไม่ได้ จึงได้อพยพครอบครัวเข้ามา มีนางเกียงภรรยา เจ้าขุนโหลงบุตรชาย และหลานอีก ๔ คน ประกอบด้วยขุนแจ เจ้าหอม เจ้านางนุ และเจ้านางเมื้อะ โดยมาพักพิงอยู่กับแสนโกม บุตรเขยพก่าหม่อง ซึ่งมีตำแหน่งเป็นปู่กำ (ผู้ใหญ่บ้าน) ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนอยู่ในขณะนั้น แต่เนื่องจากเจ้า

ฟ้าโกหร่านเป็นคนหัวหาญ ดุดัน มาพักพิงได้ไม่นาน เจ้าฟ้าโกหร่านได้ยกกำลังไปยึดเมืองปาย และในปีพ.ศ. ๒๔๑๒ ได้ฮักเหิมถึงขนาดยกกองกำลังจะไปยึดเมืองเชียงใหม่ จึงถูกกองทัพของเมืองเชียงใหม่ตีแตกพ่ายในเขตแม่ริมปัจจุบัน จึงเด็กนิกกลับไปยังเมืองหมอกใหม่ ทั้งลูกหลานไว้ที่เมืองแม่ฮ่องสอนแล้วหายสาบสูญไป โดยไม่ได้ข่าวคราวอีกเลยตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

ต่อมานางใส ภรรยาของชานกะเลได้เสียชีวิตลง ชานกะเลจึงได้แต่งงานใหม่กับนางเมี่ยง หลานสาวเจ้าฟ้าโกหร่าน จนถึงปีพ.ศ. ๒๔๑๑ ชานกะเล หรือพ่อเด็กชาน พร้อมด้วยนางเมี่ยงภรรยา และปู่ขุนโทะได้เดินทางล่องใต้ไปยังขุนยวม รวบรวมผู้คนทั้งชาวใหญ่และชาวกระเหรี่ยงตั้งเป็นเมืองขุนยวมขึ้น ได้ทำมาขายไม้สักกับรัฐบาลอังกฤษ ทั้งยังเก็บค่าต่อไม้ส่งไปให้เมืองเชียงใหม่อีกด้วย ซึ่งตรงกับสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เห็นความดีของชานกะเล จนในปี พ.ศ. ๒๔๑๕ จึงได้เรียกตัวไปปรับใช้ที่เมืองเชียงใหม่

ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เจ้าอินทวิชยานนท์ ได้แต่งตั้งพ่อเด็กชาน หรือชานกะเล เป็น “พญาสิงหนาท” ปกครองเมืองขุนยวมเป็นคนแรก นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่เมืองขุนยวม ต่อมาเมืองเชียงใหม่ได้ยกฐานะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่าน มีเมืองขุนยวม เมืองปายเป็นเขตแดน และมีเมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เป็นเมืองรอง จึงได้เพิ่มบรรดาศักดิ์ของพญาสิงหนาท เป็นพญาสิงหนาทราชา ให้ไปครองเมืองแม่ฮ่องสอน ในปีนี้เองพญาสิงหนาทราชา ได้สร้างเจดีย์องค์เล็กบนพระธาตุดอยกองมู เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ได้รับบรรดาศักดิ์ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ ได้สร้างพระนอน ซึ่งเป็นพระประจำวันเกิด (วันอังคาร) ของพญาสิงหนาทราชา เพื่อให้เป็นพระประธานคู่มือแม่ฮ่องสอน หลังจากนั้นก็ได้สร้างพระนอนที่วัดผาอ่าง และสร้างกำแพงประตูเมือง

ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชา ได้ถึงแก่กรรม เมืองเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งนางเมี่ยง ภรรยาของพญาสิงหนาทราชา เป็น เจ้านางเมี่ยง เจ้าฟ้าองค์ที่ ๒ ครองเมืองแม่ฮ่องสอน และแต่งตั้งปู่ขุนโทะเป็นพญาขันธเสมาราชานุรักษ์ เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เจ้านางเมี่ยงได้บูรณะวัดพระนอน สร้างพระยืนปางห้ามญาติกลางดอยกองมู สิ่งคู่วัดพระนอน และ สร้างวัดม่วยต่อ

ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า เข้ามาทำการค้าขายไม้ โดยเช่าจากรัฐบาลสยาม ได้รับสัมปทานเป็นเวลา ๕๐ ปี

ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ เจ้านางเมี่ยงถึงแก่กรรม ทางเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งปู่ขุนโทะ หรือพญาขันธเสมาราชานุรักษ์ เป็นพญาพิทักษ์สยามเขต ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่ ๓ ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน

ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ไทยเสียดินแดน ๑๓ หัวเมือง ให้แก่อังกฤษ เพราะเห็นว่าดินแดนเหล่านี้อุดมไปด้วยไม้สัก

ปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ตั้งอธิบดีป่าไม้คนแรกของไทยที่เชียงใหม่ คือ มร.เอสเลดเป็นชาวอังกฤษ ที่มาดูแลการทำไม้ในเขตเชียงใหม่ รายงานระบุว่า “แม่ฮ่องสอนเป็นเมืองที่มีไม้สักมากที่สุดในโลก” รวมไม้สัก ๕ ส่วน อยู่บริเวณแม่น้ำคง (แม่ฮ่องสอน) ๒ ส่วน เชียงใหม่ ๑ ส่วน น่าน ๑ ส่วน ลำพูน ลำปาง แพร่ ๑ ส่วน

ปี พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว (ร.๕) โปรดเกล้าให้รวมเมืองยวมใต้ เมืองขุนยวม เมืองปาย ตั้งเป็นบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ตั้งที่ว่าการแขวงที่ขุนยวม แต่งตั้ง “นายโหมด” เป็นนายแขวง (แจ้งความเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๙)

ปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ย้ายที่ว่าการแขวงเมืองขุนยวม ไปอยู่ที่เมืองยวมใต้ แล้วเปลี่ยนชื่อบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก เป็นบริเวณพายัพเหนือ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พญาพิทักษ์สยามเขตถึงแก่กรรม ทางเชียงใหม่จึงได้แต่งตั้งบุตรของพญาพิทักษ์สยามเขตกับเจ้านางนุ มีชื่อว่า ขุนหลู่ เป็น พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นองค์ที่ ๔ ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่องสอน

ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองยวมใต้ เมืองขุนยวม และเมืองปาย เป็นเมืองจัตวา ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมใต้ มาตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน แล้วโปรดเกล้าให้ พระศรีสุรราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมืองคนแรก ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สำหรับพญาพิศาลฮ่องสอนบุรีเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายถูกปลดออกจากตำแหน่งให้รับบำนาญปีละ ๓๐๐ รูปี

ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เลิกการปกครองในระบบมณฑล ตั้งเป็น จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

เพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา ด้านมนุษยศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ครูภูมิปัญญาไทย

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติ เจ้าแก้วเมืองมา

เจ้าแก้วเมืองมา เป็นบุตรของเจ้าราชวงศ์คำมูล พระพี่น้องของพระเจ้ามโหตรประเทศราชธิบตี (เจ้าหนานมหาราช) ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ ๕ แห่งราชวงศ์ทิพย์จักร ซึ่งทั้งพระเจ้ามโหตรประเทศราชธิบตีและเจ้าราชวงศ์คำมูล ต่างก็เป็นบุตรของเจ้าพ่อเฮือนด้วยกันทั้งสององค์ ดังนั้นเจ้าแก้วเมืองมาจึงมีศักดิ์เป็นหลานของพระเจ้ามโหตรประเทศราชธิบตี

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๔ สมัยพระยาพุทธวงศ์ เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ ได้ตั้งให้เจ้าแก้วเมืองมาเป็นแม่กองหัวหน้าคุมกำลังขึ้นไปตรวจเขตแดนนครเชียงใหม่ด้านตะวันตกและจับช้างป่า เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางสู่เมืองปายแล้วเลียบตามฝั่งแม่น้ำปายลงมาทางใต้ จนพบพื้นที่ราบป่าโปร่งแห่งหนึ่งริมฝั่งน้ำปายเป็นบริเวณที่มีหมู่ป่ามาหากินบริเวณโป่งเป็นจำนวนมาก เห็นว่าทำเลดีเหมาะสมที่จะตั้งเป็นบ้านเมือง จึงหยุดพักไพร่พล แล้วรวบรวมชาวบ้านซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ที่อยู่กระจัดกระจายมารวมกันเป็นชุมชน แต่งตั้งชาวไทใหญ่ชื่อพะกะหม่องเป็นหัวหน้าปกครองหมู่บ้าน ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโป่งหมู ต่อมาเพี้ยนเป็นปางหมูปัจจุบันคือชุมชนบ้านปางหมู หมู่ที่ ๑ ตำบลปางหมู อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

เมื่อจัดตั้งหมู่บ้านปางหมูเสร็จแล้ว เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางล่องลงมาทางใต้จนถึงลำห้วยแห่งหนึ่งซึ่งมีชาวไทใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้ว จึงหยุดพักไพร่พลและให้ช้างต่อหมอควาญออกจับช้างป่าในบริเวณนั้น เจ้าแก้วเมืองมาได้มอบหมายให้บุตรเขยพะกะหม่องที่ชื่อ แสนโกม ที่ติดตามมา ไปชักชวนชาวไทใหญ่ที่ตำบลเรือนอยู่กระจัดกระจาย ให้มาอยู่รวมกันเป็นชุมชน แล้วแต่งตั้งแสนโกมเป็นผู้นำ ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าแม่ฮ่องสอน หมายถึง ฮ่องหรือ ร่องน้ำที่ใช้ฝึกสอนช้างป่า ต่อมาพะกะหม่องและแสนโกมได้ชักชวนผู้คนที่อยู่ใกล้เคียง ให้อพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทำมาหากินจนหนาแน่นขึ้นทั้งสองชุมชนดังกล่าวแล้ว

ในปีนั้นเอง เจ้าแก้วเมืองมาได้ปึกเสาเพื่อบวงสรวงในการจับช้างป่าขึ้น ณ บริเวณหน้าโรงช้างต่อ (บริเวณหน้า สก.เมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน) ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) ก่อนปึกเสาได้ฆ่าช้างพรายน้อย ๑ ตัว ณ ที่หลุมเสานั้น เพื่อให้วิญญาณของช้างพรายน้อยเรียกช้างป่ามาสู้คอก เจ้าแก้วเมืองมาใช้เวลาทำการจับและสอนช้างป่าอยู่ ๔ ปี จึงเดินทางกลับเชียงใหม่ ได้ช้างที่มีลักษณะดีไปมอบเจ้าเมืองเชียงใหม่ จำนวน ๖ เชือก ก่อนจะเดินทางกลับได้เรียกประชุมผู้นำทั้งสองได้แก่พะกะหม่องและแสนโกม กำชับเรื่องเสาหลักบวงสรวงการจับช้างป่า ขอให้ช่วยกันทะนุบำรุงให้เป็นเสาหลักเมืองเสีย ทั้งสองจึงช่วยกันปรับปรุงซ่อมแซมโดยใช้เสาที่เป็นไม้ หนามเมืองแม่ (ไม้แะ) แล้วแกะสลักช้างไม้ตัวหนึ่งเพื่อเฝ้าดูแล

เสาดันนี้ พร้อมกับสร้างหอขึ้นมาหนึ่งหลังได้ชื่อว่า ศาลเจ้าพ่อช้าง หรือเจ้าหอคำ ต่อมากลายเป็นศาลแก้วเมืองมานั่นเอง

จึงถือได้ว่า เจ้าแก้วเมืองมา คือผู้ดำริก่อสร้างสร้างเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นคนแรก เป็นประวัติศาสตร์ลูกหลานควรเรียนรู้และจดจำ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ พระกาเดิขัน หรือขานกะเล คนเมืองจ๋ามกาหมอกใหม่ ได้อพยพมาพึ่งพาพระกำม่อมที่บ้านปางหมู จนได้เป็นบุตรเขยของพระกำม่อม และต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๐๙ เจ้าฟ้าโกหล่านเมืองหมอกใหม่ก็ได้หนีภัยการสู้รบกับเจ้าฟ้าเมืองนาย โดยพาครอบครัวมาพึ่งพาแสนโกมที่แม่ฮ่องสอน หลังจากนั้นอีกไม่กี่ปีเหตุการณ์วุ่นวายก็เกิดขึ้น เจ้าฟ้าโกหล่านบาดหมางกับผู้นำเมืองปาย ปี พ.ศ.๒๔๑๒ เจ้าฟ้าโกหล่านจึงได้ยกกองกำลังไปยึดเมืองปาย แล้วฮึกเหิมถึงขนาดยกกำลังไปตีเมืองเชียงใหม่ จนถูกกองทัพเชียงใหม่ตีแตกที่แม่ริมหนีกลับไปเมืองหมอกใหม่ ทพเชียงใหม่ไล่ตามไปจนถึงฝั่งน้ำละวิน พระกำม่อมและแสนโกมเกรงว่าจะถูกกล่าวหาให้ที่פקพิงกบฏ จึงต้องอพยพครอบครัวหนีอาญาไปทางฝั่งพม่า ขณะนั้นขานกะเลในฐานะเจ้าเมืองขุนยวมซึ่งไม่มีส่วนรู้เห็นกับเจ้าฟ้าโกหล่าน ได้คอยต้อนรับทัพของเชียงใหม่ที่เมืองแม่ฮ่องสอน ที่สุดก็ถูกเชิญตัวไปกักขังสอบสวนที่เชียงใหม่เป็นเวลา ๒ ปี

เนื่องจากได้แต่งงานกับนางเมี้ยะ ซึ่งถือว่ามีเชื้อสายผู้ครองเมืองมืองใหม่ และด้วยความดีที่เคยเก็บค่าตอบแทนจากบริษัทฝรั่งส่งให้เมืองเชียงใหม่ ที่สุดก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพญาสิงหนาทเจ้าเมืองมาครองเมืองขุนยวม ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เชียงใหม่ได้ยกเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่าน จึงได้แต่งตั้งพญาสิงหนาทเจ้าเมืองขุนยวม เป็นพญาสิงหนาทราชมาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ถือเป็นผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรกชาวไทใหญ่เรียกว่า เจ้าฟ้าหลังจากนั้นมา ก็มีเจ้าฟ้าที่ได้รับการแต่งตั้งจากเชียงใหม่มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนอีก ๓ องค์ คือเจ้านางเมี้ยะ พญาพิทักษ์สยามเขต และพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี หลังจากนั้นมาก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนในเวลาต่อมา

เรื่องราวเหล่านี้บางเหตุการณ์ไม่มีผู้ใดทราบข้อมูลมาก่อน ที่สุดได้ถูกเปิดเผยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ มีพิธีเลี้ยงเมืองที่ศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก (หอเจ้าเมิงโหลง) เจ้าพ่อแก้วเมืองมาได้ลงมาสิงร่างทรงของเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก (แม่แนว) แล้วบอกกล่าวเรื่องราวให้นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก) ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนและประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนที่มาทำพิธีเลี้ยงเมืองได้ฟัง โดยท่านได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังเป็นลำดับ ซึ่งตรงกับข้อมูลที่นายประเสริฐ ประดิษฐ์ ได้สืบค้นค้นหา

บ้างแล้วหลายปีก่อนหน้านั้น ท่านยังบอกอีกว่า สาเหตุที่หายไปเกือบ ๒๐๐ ปีนั้น เนื่องจากเบ็งบอนไม่อนุญาต
เพ็งจะได้รับอนุญาตมาพบพี่น้องประชาชนในปีนั้นเอง ทั้งยังได้ขอร้องให้ช่วยกันบูรณะซ่อมแซมเสาเจ้าพ่อช้างและ
ศาลของท่าน เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองแม่ฮ่องสอน สืบไป

การเลี้ยงเมืองเจ้าแก้วเมืองมา จึงยึดเอาวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) เป็นสำคัญ

.....

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เรียบเรียง ปี ๒๕๕๙

ประวัติ ฃญาพิศาลฮ่งสอนบุรี (เจ้าฟ้าขุนหล่)

เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ (องค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่งสอน)

เจ้าฟ้าขุนหล่ เป็นนามที่ชาวแม่ฮ่งสอนเรียกขานเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่งสอน ซึ่งได้รับพระนามจากเจ้าเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นว่า ฃญาพิศาลฮ่งสอนบุรี เจ้าฟ้าขุนหล่เป็นบุตรของฃญาพิทักษ์สยามเขตต์กับเจ้านางเมื่อยะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าฟ้าปกครองเมืองแม่ฮ่งสอนในปี ๒๔๕๐ หลังจากทีฃญาพิทักษ์สยามเขตต์ผู้เป็นบิดาได้ถึงแก่อนิจกรรม เจ้าฟ้าขุนหล่ได้แต่งงานกับเจ้านางซุจ่า มีธิดาด้วยกันหนึ่งคนชื่อว่า เจ้าแหลง ชาวแม่ฮ่งสอนเรียกว่า เจ้าปี่แหลง ชื่อที่เป็นทางการที่เจ้าดารารัศมีทรงตั้งให้ในงานบอยต่างฮู่ (อาบเดือน) คือ พรรณีศรีฮ่งสอน ต่อมาเจ้านางได้แต่งงานกับนายประพิณ จันทรประยูร มีบุตรด้วยกัน ๓ คน ประกอบด้วย นางสาวสมจิต จันทรประยูร ปัจจุบันอายุ ๘๔ ปี นายวิรัช จันทรประยูร อายุ ๗๗ ปี และนายสมชาย จันทรประยูร (เสียชีวิตเมื่ออายุได้ ๖๒ ปี)

พ่อเฒ่าเอา ดิยะวงศ์ ได้เล่าว่า ก่อนทีจะแต่งงานกับนายประพิณ จันทรประยูร สมัยยังเป็นสาวรุ่นเจ้าแหลงมีคนมาแอบชอบ หนึ่งในนั้นคือ นายศรีบุตร เป็นคนของกระทรวงมหาดไทยทีมีหน้าที่มาดูแลจังหวัดแม่ฮ่งสอน แต่เจ้าฟ้าขุนหล่ไม่ชอบ มีอยู่ครั้งหนึ่งหนึ่งลุมมน คนดูเจ้าแหลงในหอเจ้าฟ้า ถูกเจ้าฟ้าเขียนตีเพราะไม่ดูแลเจ้านางให้ตีปล่อยให้นายศรีบุตรมาเกาะเกาะเที่ยวหา ในที่สุดทั้งเจ้าฟ้าและเจ้านางซุจ่าก็ได้ให้เจ้าแหลงแต่งงานกับครูประพิณ จันทรประยูร ผู้เป็นบุตรชายของจเรน้อยในหอเจ้าฟ้านั่นเอง สำหรับจเรทีเป็นตัวหลักในหอเจ้าฟ้ามี่ชื่อว่า ปุ่น้อยวงศ์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นฃญาวิจย

เครื่องทรงของเจ้าฟ้า ทีคล้ายเครื่องอิสริยยศ เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหน จะประกอบไปด้วยทึขาว (ร่มสีขาว) และหอกเงินอีก ๒ เล่ม จะมีผู้ติดตามอารักขาจำนวนหนึ่ง เจ้าฟ้ามักจะเดินทางไปเยี่ยมชมทีนา ทีเรียกว่า นานาเจ้าฟ้า (บริเวณโรงแรมเม่าเท่นอินน์ในปัจจุบัน) โดยเดินทางทางซัวเผือก (ซัวมุง) เจ้าฟ้าขุนหล่แบ่งที่ดินบริเวณหอเจ้าฟ้าทางด้านทิศตะวันออกให้แก่สถานือนามัย ต่อมาได้สร้างเป็นแม่ฮ่งสอน (ปัจจุบันคือทีทำการศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดแม่ฮ่งสอน) ส่วนหนึ่งก็แบ่งมาสร้างสำนักงานเทศบาลเมืองแม่ฮ่งสอน นอกจากนี้เจ้าฟ้าขุนหล่ยังได้มอบทีสวนมะม่วงให้แก่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดแม่ฮ่งสอน

มีสิ่งทีน่าหตุใจเกิดขึ้น เมื่อเกิดไฟไหม้หอเจ้าฟ้า เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖6 ก่อนพ่อเฒ่าเอา ดิยะวงศ์เกิด ๒ ปี หอเจ้าฟ้ามี่ลักษณะเป็นเฮินไตสองส่่ง (จั่วแฝด) มุงด้วยใบตองตึง มีความเก่าแก่มากบนหลังคามี่ปลวกกิน สาเหตุของไฟไหม้เกิดจากสะเก็ดไฟจากการก่อไฟหุงซัวบลิวขึ้นบนชายคาซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว ทำให้ไฟลุกลามไหม้หอเจ้าฟ้าจนมอดสิ้น ปัจจุบันคงเหลือศาลเล็กๆ สองหลังทีลูกหลานได้สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ ยังคงกราบไหว้บูชาอยู่ทุกวันนี้

เจ้าปี่แหลง หรือ พรรณี ศรีฮ่งสอน บุตรสาวองค์เดียวของเจ้าขุนหล่ เป็นคนทีมีบุญน้อย ได้เสียชีวิตด้วยการตกลือดจากการฝักปั่นรถจักรยาน ณ บริเวณสนามบิน เนื่องจากตั้งท้องอ่อนๆ บุตรคนที่ ๔

สมัยนั้นการแพทย์ยังไม่เจริญ ไม่สามารถยับยั้งอาการตกเลือดได้ จึงเกิดอาการช็อกเสียชีวิตในเวลาต่อมาในขณะที่ลูกเต๋าก็ยังเล็กอยู่ ในที่สุดคุณครูประพิน จันทรประยูร ก็ได้แต่งงานใหม่กับ นางสาวศุคนธ์ มโนวงศ์ มีบุตรด้วยกัน ๓ คน จวบจนอายุได้ ๙๖ ปี คุณครูประพิน จันทรประยูร ก็ได้ถึงแก่อนิจกรรม

เจ้าปีหลวง (พรรณี ศรีฮ่องสอน) บุตรสาว และ นางซุจ่า มารดา

เจ้าฟ้าขุนหลู่ หรือพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี ถือเป็นเจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ และเป็นองค์สุดท้ายของเมืองแม่ฮ่องสอน หลังจากมีการรวมล้านนาเข้ากับสยามในสมัย ร. ๕ แล้วมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามมาอย่างต่อเนื่อง บทบาทเจ้าฟ้าในการปกครองบ้านเมืองจึงหมดความสำคัญไป อย่างไรก็ตาม เจ้าฟ้าถือเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของการสร้างบ้านแปงเมือง ที่ผู้คนรุ่นหลังสมควรได้ศึกษาเรียนรู้ถึงคุณงามความดีของท่าน สมดังคำกล่าวที่ว่า “เพราะมือดีดี จึงมีปัจจุบัน”

ขอกราบคารวะ เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนทุกองค์ ที่ทำให้แม่ฮ่องสอนในวันนี้ ในนามประชาชนคนแม่ฮ่องสอน ที่รักและภูมิใจในถิ่นเกิดยิ่ง ขออำนวยอวยชัยให้จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม สมดังที่ผู้ปกครองในแต่ละยุคได้พัฒนาสั่งสมมาจนถึงวันนี้ ให้สอดคล้องกับคำขวัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ควรเปลี่ยนเป็น “เมืองในหมอกงามหรู กองมูเสียดฟ้า ป่าเขียวขจี ผู้คนดีงาม ถิ่นนามถิ่นบัวทอง”

รายนามบุตร หลาน เหลน เจ้าฟ้าขุนหลู่และเจ้านางซุจ่า

บุตร มีบุตรสาวองค์เดียว คือ เจ้าแหล่ง หรือเจ้าปี่แหล่ง ชื่อที่เป็นทางการ พรรณี ศรีฮ่องสอน

หลาน ๓ คน ประกอบด้วย

- ❖ นางสาวสมจิต จันทรประยูร อายุ ๘๔ ปี โสด (เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ.2562)
- ❖ นายวิรัช จันทรประยูร อายุ ๗๗ ปี
- ❖ นายสมชาย จันทรประยูร เสียชีวิตเมื่ออายุได้ ๖๒ ปี

เหลน ๓ คน

- ❖ นายวิรัช จันทรประยูร แต่งงานกับนางประภาพร จันทรประยูร มีบุตรด้วยกัน ๓ คน คือ นายปฎิญา
จันทรประยูร นางภคพร จันทรประยูร และนางลักขณะ จันทรประยูร

ท่านทั้งหลายที่กล่าวนามมานี้ มีเลือดเนื้อเชื้อไขของเจ้าฟ้า นักปกครองของเมืองแม่ฮ่องสอน ชาว
แม่ฮ่องสอน ควรแสดงความเคารพยกย่องตามสมควรแก่โอกาส

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

อ้างอิงจากการสัมภาษณ์

- ❖ คุณพ่อประพิน จันทรประยูร (สมัยยังมีชีวิตอยู่)
- ❖ นายเสถียร เจริญพานิช (สมัยยังมีชีวิตอยู่)
- ❖ พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์
- ❖ นางสาวสมจิต จันทรประยูร
- ❖ นายวิรัช จันทรประยูร
- ❖ นายสมชาย จันทรประยูร
- ❖ นางลักขณะ จันทรประยูร

ประวัติ ปู่เมือง
พ่อเฒ่าตาเอ ตีะวงค์

.....

พ่อเฒ่าตาเอ ตีะวงค์ อายุ ๙๓ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๔๖๘ ณ เมืองแม่ฮ่องสอน บิดาชื่อ พ่อลุงน้อยอู๋ มารดาชื่อนางสี มารดาเป็นคนของเจ้าฟ้าขุนหลู่ (พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี) พ่อเฒ่าตาเอเป็นบุตรคนเดียวของพ่อลุงน้อยอู๋ มีพี่ชายพี่สาวต่างบิดา ดังนี้ ๑. ลุงสว่างพญา ๒. นางสาว ๓. แม่จางทุน ๔. นางเหลินคำ

พ่อเฒ่าตาเอ ทำหน้าที่ปู่เมือง (ดูแลศาลเจ้าเมือง เจ้าขอมือเหล็ก) ตั้งแต่สมัยนายอนันต์ วงศ์วานิช เป็นนายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน สมัยนั้นยังไม่มีกรมอบหอบเจ้าเมืองให้อยู่ในความดูแลประชาชนช่วยกันดูแลจัดการกันเอง เพิ่งมีการมอบให้เทศบาลมาดูแลในสมัย นายอนันต์ วันไชยธนวงศ์ มาทำหน้าที่นายกเทศมนตรี

พ่อเฒ่าเล่าว่า ศาลเจ้าเมืององค์แรกคือเจ้าชูลาย ชาวแม่ฮ่องสอนอัญเชิญมาจากอำเภอปาย โดยอาศัยรางทรงที่ปางมะผ้า ต่อจากนั้นก็เป็นที่เจ้าหน่อคำแหล่ง ส่วนเจ้าไข่มุนั้นเป็นเทพที่คอยปกป้องดูแลหอเจ้าเมืองอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาก็เป็นเจ้าขอมือเหล็กที่ถือว่าเป็นเจ้าเมืองโหลงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (เป็นหัวหน้าของตระกูลบรรพบุรุษเทพทั้งหลาย)

สำหรับรางทรง ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ทรงเจ้า ศาลเจ้าเมืองเจ้าขอมือเหล็กตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ประกอบด้วย

- ❖ ป้าวัน (สมัยที่พ่อเฒ่าตาเอยังไม่เกิด)
- ❖ ป่าจิงปู่
- ❖ ป่าซื่อ
- ❖ ป่านวล

การเลี้ยงเมืองของศาลเจ้าเมืองเจ้าขอมือเหล็ก ในอดีตใช้เงินปอย จำนวน ๑๒ เผิน ต่อมาในสมัยป่าซื่อ ทำหน้าที่รางทรงได้ลดลงมาเหลือเพียง ๒ เผิน เนื่องจากเตรียมการไม่ทัน พอมาถึงสมัยป่านวลทำหน้าที่รางทรงก็มีการฟื้นฟูกลับมาใช้ ๑๒ เผินเหมือนเช่นเดิม

ในสมัย ที่ศาลเจ้าเมืองอยู่ในความดูแลของประชาชนนั้น พอถึงเวลาเลี้ยงเมืองในเดือน ๗ ก็จะมีการเก็บเงินหมากคักแหล่ง (เงินสำหรับใช้จ่ายในการทำพิธีและเงินค่าตอบแทนปู่เมืองรางทรง) มากที่สุดเคยเก็บได้จำนวน ๔,๐๐๐ บาท ต่อมาเมื่อมอบภาระหน้าที่ให้แก่เทศบาลแล้ว ทางเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ได้ดูแลศาลเจ้าเมือง ให้แก่ปู่เมืองเดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ซึ่งแบ่งเป็นค่าตอบแทนให้แก่ผู้ช่วยปู่เมืองที่

คอยเก็บกวาดดูแลรักษา จำนวน ๘๐๐ บาท ที่เหลือก็เป็นค่าดอกไม้ซึ่งต้องเปลี่ยนทุกวันโกน ส่วนค่าจัดทำพิธีเลี้ยง
เมื่อนั้น เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

พ่อเผ่ายังเล่าอีกว่า ในปี ๒๔๗๖ หลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทางราชการมาประชุมเพื่อแต่งตั้ง
ผู้นำในระดับท้องถิ่น โดยอาศัยศาลเจ้าเมืองเป็นสถานที่ประชุม มีการเลือกกำนัน แก่บ้าน แก่เหมืองฝาย แก่น้ำ
ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนสมัยนั้นเขตเทศบาลมีเพียง ๒ ปีกได้แก่ ปีกกาด กับปีกหนองจองคำ แยกกัน
ปกครองโดยมีผู้นำ ดังนี้

ปีกกาด ทางการได้แต่งตั้งลุงคำจาง เป็นกำนัน ลุงสงายเป็นแก่บ้าน ลุงพะโอ่ ลุงตายะ ลุงนุ ทำหน้าที่
แก่เหมืองฝาย แก่น้ำ และหล่าส่อ

ปีกหนองจองคำ ทางการได้แต่งตั้งลุงปัญญาเป็นกำนัน ลุงสง้างเป็นแก่บ้าน ลุงจำฟู ลุงดี ลุงมัน
ทำหน้าที่แก่เหมืองฝาย แก่น้ำ และหล่าส่อ ลุงสง้างทำหน้าที่แก่บ้านปกครองไปถึงบ้านชางแคง นาบอน ซึ่งอยู่ใน
บริเวณสนามบินแม่ฮ่องสอนในปัจจุบันนี้

เทศกาลปอยเหลินสิบเอ็ด ในสมัยอดีตการตักบาตรเทโวฯ ที่เรียกว่า ปอยลองซอม จัดขึ้นสองแห่งปีกกาด
จัดบริเวณสี่แยกไฟแดง ปีกหนองจองคำ จัดบริเวณหน้าหอเจ้าฟ้า ซึ่งเป็นบริเวณเดียวกันกับหน้าศาลเจ้าเมืองเจ้า
ขอมือเหล็กนั่นเอง การจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะบนพระธาตุดอยกองมู เพิ่งมาจัดในยุคหลังนี้เอง

บริเวณสนามบินในปัจจุบัน สมัยก่อนเรียกว่า นาปางโหลง เจ้าฟ้าใช้ทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น เป็นสถานที่
จัดป้างลอง (การเล่นการพนันเพื่อเก็บตังมาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม) เป็นค่านิยมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า
ในประวัติศาสตร์กษัตริย์พม่าองค์สุดท้าย เคยใช้การพนันหมากก่องถี่ เพื่อหาเงินเข้าคลังหลวงมาแล้ว

พ่อเผ่าตาเอ ถึงแม้มีอายุมากแล้ว แต่ยังจำเรื่องราวในอดีตได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะชื่อบุคคล ยังไม่มี
อาการหลงลืมแต่อย่างใด สิ่งที่ท่านได้ฝากฝังไว้ก็คือ จารีตประเพณีดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติ ขอให้ลูกหลานอย่าได้ละทิ้ง
ควรช่วยกันปกป้องรักษา อนุรักษ์สืบสานให้คู่กับวิถีชีวิตของชาวแม่ฮ่องสอน สืบไป

.....
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๕๖๑ และ ๒๕๖๓

ประวัติวัดพระธาตุดอยกองมู

บริเวณดอยสูง ด้านทิศตะวันตกของเมืองแม่ฮ่องสอน ชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า ดอยกองมู อดีตก่อน ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ เป็นที่ซ่องสุมของโจรกะเหรี่ยง ที่มักยิงปืนลงมารบกวนชาวบ้านชาวเมืองแม่ฮ่องสอนประจำ ทำให้ผู้นำในสมัยนั้นต้องพาชาวบ้านขึ้นไปแผ้วถางให้โล่งเตียน

การแผ้วถางในครั้งนั้น ปรากฏว่าชาวบ้านได้พบบ่อน้ำที่เกิดขึ้นเองบนดอย ชาวไตเรียก น้ำบ่อมุเซอ คำว่า มุเซอ หมายถึงนายพราน ซึ่งมีเรื่องเล่าปรัมปราว่า นายพรานใช้หน้าไม้ยิงกวางบาดเจ็บ กวางวิ่งมากินน้ำที่บ่อน้ำแห่งนี้ แล้วหายจากอาการบาดเจ็บวิ่งหนีหายไป นอกจากนี้ยังได้พบก้อนหินขนาดใหญ่อยู่บนพื้นราบกลางดอย ลุงจองต้องสู้ ผู้นำที่พาชาวบ้านขึ้นไปแผ้วถางในสมัยนั้น เกิดความคิดอยากสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่คือการก่อเจดีย์ จึงได้อธิษฐานขอพรไว้

ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ลุงจองต้องสู้ นางเหล็กได้เดินทางไปเมืองมะละแหม่ง ติดต่อนายช่างस्याกี พร้อมอัญเชิญพระธาตุพระโมคคัลลานะสาวก และพระพุทธรูป ๗ ปาง (พระประจำวัน) จากเมืองมะละแหม่งมาประดิษฐานไว้ในก้อนหิน แล้วให้นายช่างสร้างเจดีย์ครอบหินก้อนใหญ่นั้นไว้ พร้อมบรรจุพระธาตุพระโมคคัลลานะไว้ในพระเจดีย์ การเดินทางในครั้งนั้น จองต้องสู้ได้นิมนต์พระอุปันต๊ะต๊ะแห่งเมืองตองยี มาจำพรรษาบนพระธาตุดอยกองมูด้วย ถือว่าเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดพระธาตุดอยกองมู ซึ่งชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า “จองปายหลอย”

ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ พญาสิงหนาทราชา สร้างพระเจดีย์องค์เล็ก บรรจุพระธาตุพระสารีบุตร

ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๔๖ ครูบาโม พระเถระจากเมืองโม มาเป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๗๔ ว่าง (ไม่มีเจ้าอาวาส)

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ - ๒๔๗๘ หลวงยงค์ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้นิมนต์ครูบาอูแลง จาก วัดก้ำก่อ เป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ มีการสร้างทางเดินตามลำห้วยทะเลิ่งหิ้งวัดพระนอน

ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๒ เจ้าส่างโหลง รักษาการเจ้าอาวาส ไปเสียชีวิตที่เมืองนาย

ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๔ อุปัชฌ์ วัดก้ำก่อ มาเป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๕ อุภาวิ เมืองนาย มาเป็นเจ้าอาวาส และในเดือนมีนาคม ปีพ.ศ. ๒๔๙๓ มีปอยต่าง ที่กองมู

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๘ พระสุภัทระจากวัดปางหมู มาเป็นเจ้าอาวาส และในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เกิดไฟไหม้วัด

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๕๐๑ ว่าง (ไม่มีเจ้าอาวาส)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๙๓ พระครูอนุสนศาสนกิจ เจ้าอาวาสวัดไม้สูง ได้มอบเงินให้คณะกรรมการจำนวน ๕,๐๐๐ บาท ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๖ คณะกรรมการประกอบด้วย นายสุเวช จันทรโสภา นายจองดี นายจองมั่ง วงศ์วานิชย์ นายวิเชียร นาวิกวานิชย์ ได้ประชุมกัน โดยได้ขอความช่วยเหลือจากนายพยุ่ง อินสุวรรณ นายอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และนายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน สำหรับฝ่ายคณะสงฆ์ได้ขอความช่วยเหลือจาก พระครูอนุสารศาสนกรณ เจ้าอาวาสวัดพระนอนคอยช่วยเหลือฝ่ายสงฆ์ เมื่อวัสดุอุปกรณ์พร้อมแล้ว เดือนกันยายน ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ชาวบ้านชาวเมืองได้ช่วยกันขนวัสดุอุปกรณ์ โดยการแบกหามกันขึ้นไป มีการประโคมดนตรีด้วยกลองกันยาว กลองมอชิงกันอย่างครึกครื้น จนแล้วเสร็จภายใน ๑ วัน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ตรงกับวันที่ ๒๑ ตุลาคม คณะครูจากโรงเรียนการช่าง ประชาชนทุกคณะ ประมาณ ๓๐๐ คน ได้ช่วยกันสร้างวัด (ศาลาการเปรียญ) ปรากฏว่าคนกินงาน จึงมีการสร้างเพิ่มโดยใช้เสาไม้จากวัดไม้สูง พ่อจางมนบริจาคตงและไม้ปูพื้น แม่จางหมาย แม่จางหน่อ คำนวนตา บริจาคซื้อ แป จันทัน ระดมช่วยกันก่อสร้างจนแล้วเสร็จภายใน ๑๐ วัน

นางมะห่วยอ่อง วนากมล ซ่อมแซมพระประธาน โดยฝีมือ ส.ต.ต.ติยะ ศิลปนันท์ นางคำนุ สร้างศาลาถวาย โดยมอบเงินให้พ่อจางจิก๊ะ ตรีทอง ๔๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ มีการประชุมคณะสงฆ์โดยพระราชวโรกาส แต่งตั้งพระครูอนุสารสาสน์กรณ เป็นเจ้าอาวาส

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ สร้างทางรถขึ้นพระธาตุโดยแรงคน ความยาว ๑,๖๐๐ เมตร โดยขอแรงข้าราชการแผนก
กรรมการจังหวัด กรรมการอำเภอ หน่วยพัฒนาการ คณะตำรวจ ตำรวจตระเวนชายแดน คณะเทศบาลเมือง
แม่ฮ่องสอน คณะครู นักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดจนประชาชนในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนและตำบลใกล้เคียง เริ่ม
สร้างตั้งแต่วันที่ ๒๙ กันยายน จนถึงวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงแล้วเสร็จ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นายวิเชียร นางเพน นาวิกวานิชย์ นายสำเภา นางเล็ก เจริญพานิชย์ ได้สร้างศาลาการ
เปรียญกว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๗ เมตร สร้างศาลา หอครัว สร้างพระพุทธรูปทองเหลืองศิลปะสุโขทัยและในปี
นี้ กรมทางหลวงได้ส่งรถแทรกเตอร์มาช่วยขยายถนนให้กว้างขึ้น พร้อมกับสร้างบันไดนาค ๓๐ ขั้น พระครูปลัดทอง
เสียงใหม่ ถวายพระไตรปิฎกพร้อมด้วย นายสุจิตร์ สมบัติศิริ ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนสร้างท่อระบายน้ำ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ บูรณะพระธาตุองค์เล็ก

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นายเอี่ยม เกรียงศิริ ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ของบประมาณจาก
กระทรวงมหาดไทย บูรณะทางขึ้นพระธาตุ สร้างบันไดนาคอีก ๒๓ ขั้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ บูรณะพระธาตุองค์ใหญ่ แต่ไม่ทันแล้วเสร็จ พังลงมาเสียก่อน

ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ บูรณะอ่างเก็บน้ำ ที่น้ำบ่อมุเซอ

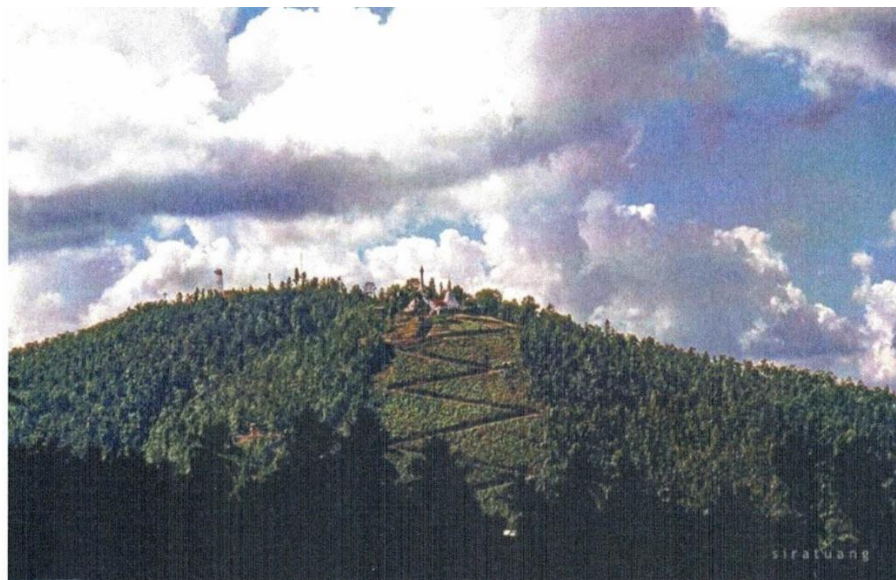
ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ บูรณะพระธาตุองค์ใหญ่ รื้อเปลือกนอกออก ฐานเดิมเป็นสี่เหลี่ยมกว้าง ๒๐ เมตร
ตัดแปลงเป็น ๘ เหลี่ยม และสร้างซุ้มตามเหลี่ยม ๗ ซุ้ม เสริมเหล็กเทคอนกรีตจนถึงยอด

ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อปลายเดือนตุลาคม มีพิธีกฐนเจดีย์

ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ สร้างพระประจำวันเกิด ในปีนี้การพลังงานแห่งชาติได้สร้างกุฏิ ๑ หลัง ใช้ไม้เก่าจากโกดัง
เก็บปูน

ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ต่อแท่นประจำวันตามซุ้ม บูรณะวิหารหน้าพระธาตุด้านทิศตะวันออก

ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ สร้างเสาไฟฟ้าภายในวัดพระธาตุดอยกองมู

พระธาตุดอยกองมู เมื่อมองจากเมืองแม่ฮ่องสอน

พระธาตุดอยกองมู ถือเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ เปรียบเสมือนศูนย์กลางแห่งศรัทธาชาวจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีคำกล่าวว่า ผู้ใดที่มาเยือนแม่ฮ่องสอน หากยังไม่ได้ขึ้นไปสักการบูชาพระธาตุถือว่ายังมาไม่ถึงแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวถึงระฆังศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ด้านหน้าพระธาตุ หากผู้ใดมาเยือนแล้ว ได้ตีระฆังครบ ๓ ครั้ง จะได้กลับมาแม่ฮ่องสอนอีก เป็นพลังแห่งความศรัทธาที่ประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนมีต่อพระธาตุดอยกองมู ตราบนานเท่านาน

.....

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

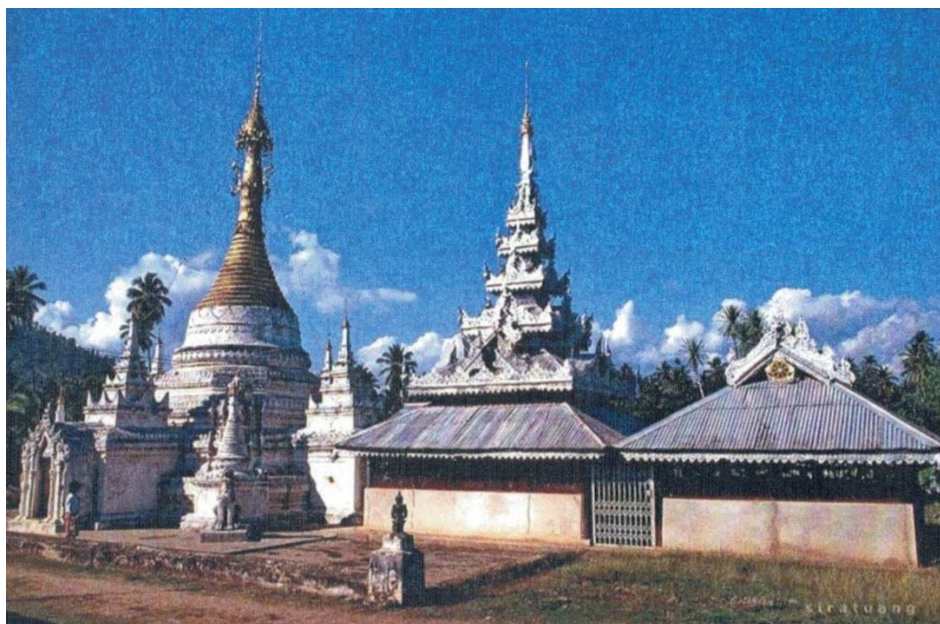
๒๕๔๓

อ้างอิง

จากการสัมภาษณ์

- ❖ พระญาณวิรากร เจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ❖ นายเสถียร เจริญพานิช
- ❖ นายประพนธ์ จันทระประยูร
- ❖ นายทองดี กิตติพันธ์
- ❖ นายบุญเลิศ วิรัตน์ภรณ์

ประวัติวัดจองกลาง

วัดจองกลางในอดีต

วัดจองกลาง เดิมทีเป็นที่ตั้งจองนิบปาน (ศาลาเย็น) ของวัดจองใหม่ ที่สร้างไว้สำหรับตั้งศพพระสงฆ์ที่มรณภาพ ตั้งอยู่ระหว่างวัดจองคำกับวัดจองใหม่ ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๑๐ หลังจากที่เจ้าอาวาสวัดจองใหม่ได้มรณภาพลง ได้มีพระภิกษุองค์หนึ่ง ไม่ทราบนามจริง แต่ชาวบ้านเรียกว่า “หมุนเจ้าทีเขว” เพราะชอบกางร่มสีเขียว หรือบางทีก็เรียกว่า “เจ้าสย่าจองหญ่องป็นสา” มาจากวัดหญ่องป็นสาเมืองหมอกใหม่ ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ท่านได้มาร่วมงานศพเจ้าอาวาสวัดจองใหม่องค์สุดท้าย และมาพักจำวัดอยู่ทำงานฌาปนกิจศพ คณะศรัทธาชาวบ้านได้พากันนิมนต์เจ้าสย่าจองหญ่องป็นสา ให้อยู่ที่ศาลาแห่งนี้ เป็นการถาวร

ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ คณะศรัทธา อันประกอบด้วยพ่อจางนุ (ขุนเพียร) ลุงจองดุก ลุงจองพะกำจ่า ลุงจางซอ ได้ร่วมกันสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ขึ้นมา โดยพ่อจางนุเป็นศรัทธาสร้างมุขหน้า ลุงจองดุกสร้างมุขด้านตะวันตก ลุงจองพะกำจ่าสร้างมุขด้านตะวันออก และลุงจางซอสร้างมุขด้านใต้ ใช้เวลาสร้าง ๔ ปี แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ตั้งชื่อวัดขึ้นว่า “วัดจองกลาง” เหตุที่ได้ชื่อนี้ เพราะตั้งอยู่ตรงกลางจองคำกับวัดจองใหม่

ต่อมาในปี จ.ศ.๑๒๗๔ ตรงกับปี พ.ศ.๒๔๕๕ พ่อจางนุ (ขุนเพียร) และแม่จองเฮิน พร้อมลูกหลาน ได้มีจิตศรัทธาสร้างองค์พระธาตุเจดีย์ทรงมอญ ศิลปะไทใหญ่ผสมพม่า โดยสร้างสูงสี่ (สิงห์) ไว้ตามเหลี่ยมมุม

ขององค์พระเจดีย์ทั้งสี่มุม ตามคติความเชื่อของชาวพม่า แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ และสร้างวิหาร (จองอะเนก จ่า) ด้านตะวันออกขององค์พระธาตุ ๑ หลัง สำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

ต่อมาได้มีเจ้าศรัทธา หลงจองตุ๊ก และแม่จองโอง ได้นำรูปไม้แกะสลักชุด “พระเวชสังครชาดก” จำนวน ๓๓ ชิ้น ที่นำมาจากย่างกุ้งประเทศพม่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ขึ้นถวายเป็นสมบัติของวัด โดยได้เก็บรักษาไว้บนศาลา ด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุเจดีย์ ต่อมาถูกขโมยไป ๒ - ๓ ชิ้น จึงได้ย้ายขึ้นไปเก็บรักษาไว้บนศาลาการเปรียญ

ตุ๊กตาไม้แกะสลัก พิพิธภัณฑวัดจองกลาง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

หลังจากนั้นหลงจองตุ๊กและแม่จองโอง ก็ได้นำภาพเขียนสีกระຈก เป็นภาพพุทธประวัติ และมหาเวชสังครชาดก ซึ่งได้นำมาจากเมืองมณฑลเย่ มาติดถวายไว้บนศาลาการเปรียญจำนวน ๑๘๐ ภาพ ต่อมาภายหลังจากงานวิจัยของ Yu Yu Thwin ชาวพม่า และ ดร.แคทเธอริน เรย์มอนท์ ชาวอเมริกาทราบว่า เป็นฝีมือช่างชาวจีน และได้มีช่างชาวพม่าและชาวไทยใหญ่ พยายามทำซ้ำขึ้นมาอีก ๒ ชุด จำนวนหลายภาพ มีทั้งภาพที่เหมือนและคล้ายคลึงกัน

ก่อนที่จะมีการสร้างวัดจองกลาง ราว ๒๐ ปี หลงจองตุ๊กและแม่จองโอง ได้สร้างเจดีย์องค์เล็ก ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญมาก่อนแล้ว

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดจองกลางให้มีสภาพดี โดยการนำของพระใบฎีกาจิตตะ ฐานธัมโม เจ้าอาวาส อาทิ ทำการบูรณะองค์พระธาตุเจดีย์ทั้งหมด และรูปสิ่งทั้งสี่ด้านโดยทาสีขาวปิดทองรอบองค์พระธาตุ ก่อสร้างรั้ว (ต่ำเตี้ย) รอบบริเวณองค์พระธาตุ พร้อมทั้งติดตั้งโคมไฟส่องสว่าง ชุดสระน้ำบริเวณด้านหน้าวัด สร้างหอจำลองประดิษฐานพระอุปัชฌาย์ เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นที่บูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปรวมทั้งนักท่องเที่ยว ทำการบูรณะเบื้องปูพื้นรอบบริเวณฐานองค์พระเจดีย์ ก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ (ศาลาจำศีล) บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดขึ้น ๑ หลัง เพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมของอุบาสิกานอกจากนี้ยังได้บูรณะซ่อมแซมศาลาการเปรียญครั้งใหญ่ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๑ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมที่สวยงามให้คงสภาพเดิม ทำการซ่อมแซมโครงสร้างหลังคา เปลี่ยนสังกะสีหลังคา ทาสีใหม่หมดทั้งหลัง

ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๙ สร้างห้องพิพิธภัณฑ์ด้านทิศตะวันออก ติดกับศาลาการเปรียญ เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น และเก็บหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและต้อนรับนักท่องเที่ยว

ปัจจุบัน วัดจองกลาง เป็นศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

รายนามเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัดจองกลาง

๑. พระภิกษุทีเขว (ไทใหญ่)	พ.ศ. ๒๔๑๐ - ๒๔๓๖
๒. พระภิกษุคำหลู่ (ไทใหญ่)	พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๗๕
๓. พระภิกษุโก่งหมา (พม่า)	พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๒
๔. พระครูอนันต์ จันทบุตร	พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๑๒
๕. พระอธิการบุญยืน ปุณโณ	พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๔
๖. พระประจิดร ประไพบุลย์	พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖
๗. พระเปลี่ยน ปมุดโต (จันทาวิโรจน์)	พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๘
๘. พระมหาโสภา ถาวโร	พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๒๐
๙. พระอธิการศาสตร์ ศาสโน	พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๑
๑๐. พระเต็ง จันทบุตร	พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๕
๑๑. พระใบฎีกาจิตตะ ฐานธัมโม	พ.ศ. ๒๕๒๕ - ปัจจุบัน

.....

ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)
เรียบเรียง
สถาบันไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

2557

ประวัติวัดจองคำ

วัดจองคำ

จากบันทึกประวัติของวัดกล่าวว่า วัดจองคำเป็นวัดที่สร้างขึ้นเป็นวัดแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน โดยระบุหลักฐานแผ่นเงินซึ่งขุดได้บริเวณหลุมเสาเดิมของวัดว่าสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๐

วัดจองคำเมื่อแรกสร้างมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบพม่า อาคารวัดจองคำซึ่งพระยาสิงหนาท และเจ้านางเมี่ยงชายาได้สร้างต่อเติมไว้ในภายหลัง ต่อมาทูลโทรมลง จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๖ หลวงจองคำส่วย พันอุตะมะ คหบดีชาวแม่ฮ่องสอนได้รื้อถอนแล้วสร้างใหม่เป็นศิลปะแบบไทใหญ่พม่า

เมื่อปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ได้ ๑๗ ปี ก็ประสบอัคคีภัย ไฟไหม้หมดทั้งหลังเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ เวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น.

หลังจากวัดจองคำพบกับความสูญเสียครั้งใหญ่ในคราวนั้นแล้ว ท่านพระครูอนุสุตศาสนจักร เจ้าอาวาส ในขณะนั้นพร้อมด้วยคณะศรัทธาประชาชนได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์ร่วมกับเงินทุนอุดหนุนของกรมศาสนาและเงินพัฒนาภาคเหนือ พันฟูปฏิสังขรณ์วัดจองคำขึ้นมาใหม่ ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ก่อสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๕

หลังจากปฏิสังขรณ์ในปี ๒๕๑๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ทางกรมมิตีให้รวมวัดจองกลาง ซึ่งอยู่บริเวณเดียวกันทางทิศเหนือให้เป็นอารามเดียวกัน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒ กันยายน

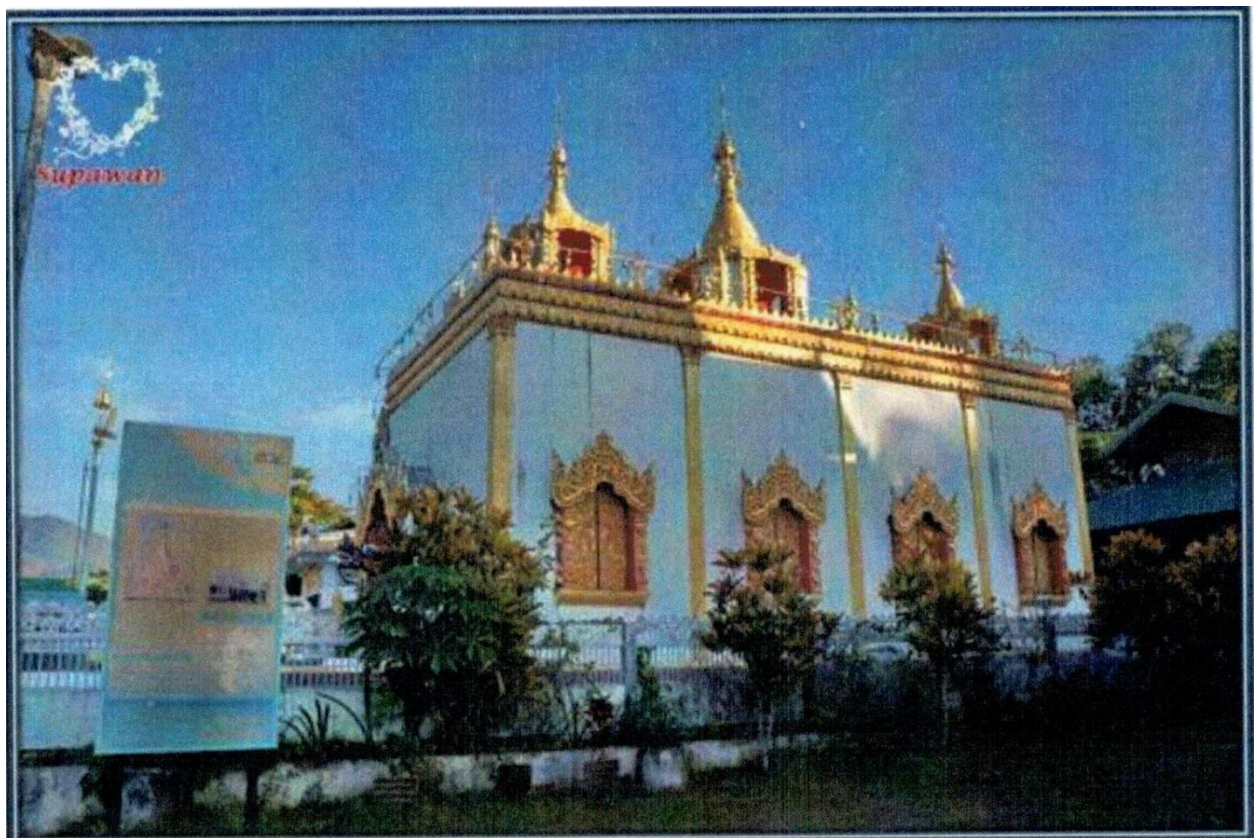
๒๕๑๘ และได้รับพระราชทานให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ เป็นต้นมา

สิ่งสำคัญในวัดจองคำ

พระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดจองคำเป็นพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๑ แล้วเสร็จ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๒ ในสมัยที่พระครูอนุสุตศาสนจักร ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้เป็นประธานร่วมกับคณะศรัทธาพ่อค้า ประชาชน ร่วมแรงร่วมใจกันก่อสร้างพระอุโบสถหลังนี้ขึ้น โดยมีพ่อเลี้ยงสุวรรณ พานิชยานนท์ เป็นนายช่าง ออกแบบและคุมการก่อสร้างเป็นอาคารทรงมณฑปรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๒ เมตร หลังคาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กรูปเจดีย์ ๕ ยอด ภาพในเขียนภาพพุทธประวัติที่ฝาผนัง บานประตู หน้าต่าง ทำด้วยไม้แกะสลัก ลวดลายงดงาม

พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระประธานที่ทางวัดทำพิธีเททองหล่อขึ้น เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๒๒ โดยพ่อเลี้ยงสุวรรณ พานิชยานนท์ เป็นผู้นำบอกบุญรับบริจาคทองเหลือง ทองแดง และทองคำ จากประชาชนทั้ง จังหวัด หลังจากนั้นได้มีการประกอบพิธีเบิกพระเนตรเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓

พระอุโบสถ วัดจองคำ

พระวิหารหลวงพ่อโต

ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าทางทิศใต้ ก่อนหน้าที่จะสร้างเป็นวิหารหลวงพ่อโตเดิมเคยเป็นที่ตั้งองค์พระเจดีย์ (กองมู) คู่กับวัดมาแต่โบราณ ต่อมาองค์พระเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมยากแก่การบูรณะให้คงสภาพเดิม พระอุหน่ากะ (เจ้าอาวาสระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๘๑) ได้ทำพิธีบวงสรวงขอรื้อถอนเพื่อที่จะสร้างพระวิหารหลวงพ่อโต และ พระพุทธปฏิมาหลวงพ่อโตถวาย

พระวิหารหลวงพ่อโตเป็นอาคารทรงตรีมุข หลังคาทรงปราสาทตามแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ฝีมือนาย ช่างสล่าโพอ่อง พระพุทธปฏิมาหลวงพ่อโตเป็นพระพุทธรูปฝีมือนายช่างแบบพม่า หน้าตักกว้าง ๔.๘ เมตร สูง ๖.๕ เมตร นายช่างสล่าโพอ่อง เตชะโกเมนต์ ชาวพม่า หลวงพ่อโตเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่เคารพ สักการะของชาวแม่ฮ่องสอน มีประเพณีนมัสการหลวงพ่อโตในวันกลางเดือน 5 ของทุกปี

พระพุทธธรรมจักร

กลุ่มธรรมจักรพัฒนาโดย พระต๋อ กิตติทัตโต พุทธอุทยานวังน้ำเขียว ตำบลไทยสามัคคี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ได้อัญเชิญพระพุทธธรรมจักรหินทรายแกะสลัก หน้าตักกว้าง ๓ เมตร น้ำหนัก ๒๘ ตัน องค์กรที่ ๙๑ มาประดิษฐานไว้ ณ วัดจองคำพระอารามหลวงในวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๒๖ นาที

หลวงพ่อโตวัดจองคำ

.....
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

ที่ปรึกษาศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

ประวัติวัดพระนอน

พระพุทธรูปปางไสยาสน์วัดพระนอน

วัดพระนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณเชิงเขาทางขึ้นวัดพระธาตุดอยกองมูอยู่ในเขตตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ประดิษฐานพระนอนศิลปะไทใหญ่ที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขนาดยาว ๑๑ เมตร ๙๙ เซนติเมตร สร้างโดยพญาสิงหนาทราชา เจ้าฟ้าองค์แรกของเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งชาวไทใหญ่เรียกท่านว่า พระก่าเด็กซาน ชาวพม่าเรียกว่า ซานกะเล

พระนอน หรือ เจ้าพรากิง ในภาษาไทใหญ่ หรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์ในภาษาไทย ถือเป็นพระประธานวัดพระนอน สร้างโดยพญาสิงหนาทราชา เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๗ เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๑๘ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ จุลศักราช ๑๒๓๗ เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิดของพญาสิงหนาทราชาคือวันอังคาร สร้างไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าฟ้าองค์แรกของเมืองแม่ฮ่องสอน และเป็น การเฉลิมฉลองในวาระที่หมู่บ้านแม่ฮ่องสอนได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมือง อีกทั้งเพื่อให้เป็นพระประธานคู่บ้านคู่เมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งก่อนหน้านั้นหนึ่งปี หรือในปี พ.ศ.2๔๑๗ ซึ่งเป็นปีที่ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นพญาสิงหนาทราชาก็ได้สร้างพระธาตุเจดีย์องค์เล็กไว้บนวัดพระธาตุดอยกองมูมาก่อนแล้ว เพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน ปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ พญาสิงหนาทราชา ได้ถึงแก่กรรม ทางเมืองเชียงใหม่ได้แต่งตั้งเจ้านางเมี้ยวขึ้นเป็นเจ้าฟ้าปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นองค์ที่ ๒ เจ้านางเมี้ยวได้สร้างองค์พระนอนต่อจาก

พญาสิงหนาทราชา ซึ่งสร้างยังไม่แล้วเสร็จเนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบตามแนวชายแดน จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๓๐ พร้อมการกับสร้างสิ่งหุ้ม เพื่ออุทิศถวายพร้อมกันกับองค์พระนอน โดยทำการถวายหยาดน้ำ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือวันเพ็ญเดือน ๖ ปี พ.ศ.๒๔๓๐ ตรงกับวันวิสาขบูชา ซึ่งกลายมาเป็นประเพณีปอยจำดี หรือ การก่อเจดีย์ทรายมิ่งเมืองของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาจนถึงทุกวันนี้

ต่อมา ในปี พ.ศ.๒๔๒๙ เจ้านางเมี่ยง ได้นำประชาชนสร้างพระยืนปางห้ามญาติ ซึ่งเป็นพระประจำวันจันทร์และเป็นพระประจำวันเกิดของท่าน ไว่บนถ้ำศักดิ์สิทธิ์กลางภูเขา สร้างด้วยไม้สักทองสูง ๙ ศอก เพื่อช่วยดูแลชาวเมืองแม่ฮ่องสอนให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่น่าเสียดายถูกไฟไหม้เสียก่อน ทางวัดจึงได้สร้างขึ้นใหม่ด้วยอิฐและปูน เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๔๙ โดยครูบาวิสุทธ (พระสงฆ์) ผู้ดูแลวัดในสมัยนั้นโดยมีพระอ่องมั้นเป็นผู้ปั้น ถ้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มีเรื่องเล่าว่า ปากถ้ำทะลุบริเวณน้ำแม่ฮ่องสอน (ด้านหน้าเรือนจำเก่า) ก่อนปี ๒๔๐๐ สามารถเข้าไปชมกันได้ เป็นสถานที่เก็บเครื่องใช้ เครื่องประดับของแหวน เงินทอง เพชรนิลจินดา พลอยทองคำ ถ้วยชาม และของมีค่าอีกมาก เวลามีนงานประเพณี เช่น ปอยสา่งลอง ชาวบ้านสามารถไปหยิบยืมไปใช้ลงทุน หรือนำไปใช้ในงาน เมื่อเสร็จงานแล้วก็ให้นำไปคืนไว้ในถ้ำ ตอนหลังมามีบางคนไปยืมแล้วไม่ส่งคืน สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงลงโทษ ทำให้เกิดปาฏิหาริย์มีก้อนหินใหญ่กลิ้งลงมาปิดปากถ้ำด้านบน และมีอิฐแดงโบราณล้อมรอบก้อนหินใหญ่ไว้อีกชั้นหนึ่ง

ต่อมาเนื่องจากวัดทุกวัดในเมืองแม่ฮ่องสอน ไม่มีสีมหรืออุโบสถ สำหรับทำสังฆกรรมของสงฆ์ ส่วนใหญ่จะอาศัยศาลาชั่วคราวที่อยู่ในน้ำ เรียกว่า สิมน้ำ เป็นที่ประกอบพิธี ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๙ ซึ่งตรงกับ สมัยพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ได้พร้อมใจกับชาวเมืองแม่ฮ่องสอน สร้างอุโบสถขึ้น ๑ หลัง เป็นรูปแบบศิลปะไทใหญ่ผสมพม่า อาคารกึ่งไม้และคอนกรีต หลังคามุงสังกะสีทรงจัตุรมุข ขนาดกว้าง ๙ เมตร สูง ๒๐ เมตร จึงถือว่าเป็นอุโบสถแห่งแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้พระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.๒๔๖๙

ต่อมา พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (ขุนหลู่) เจ้าฟ้าองค์ที่ ๔ ได้สร้างอนุสาวรีย์ที่บรรจุอัฐิของเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอน ทุกองค์ที่ครองเมืองแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้บุตรหลานของเจ้าฟ้าได้ช่วยกันดูแลรักษามาจนถึงทุกวันนี้

ในปี พ.ศ.๒๕๓๓ หลวงพ่อพระครูอนุสนธิ์ศาสนกิจ (หลวงพ่อศาสน์) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระนอน องค์ที่ ๗ ได้ร่วมกับคุณวีรยุทธ ตรีทอง สร้างพิพิธภัณฑเจ้าคุณโสภณสามัคคีอนุสรณ์ ประกอบด้วยพระเครื่องพระพุทธรูปโบราณ ถ้วยชามเก่าของเจ้าเมือง เครื่องใช้ต่างๆ พร้อมกับวัตถุโบราณทั้งเก่าและใหม่ที่หาได้ยาก ที่หลวงพ่อศาสน์เริ่มสะสมมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๔ - ๒๕๕๓ โดยจัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณคดี แก่ชนรุ่นหลัง ถือว่าเป็นพิพิธภัณฑแห่งที่ ๒๐๓ ในจำนวน ๒๗๐ แห่ง ตามนามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย รุ่นฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี

วัดพระนอนแห่งนี้ ได้รับการยกย่องและยอมรับนับถือให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองแม่ฮ่องสอน เป็นวัดที่มีเจ้าอาวาสอยู่ประจำมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๐ จนถึงปัจจุบัน ในอดีตเป็นวัด

ที่ข้าราชการทุกหน่วยงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะต้องมาทำพิธีตักน้ำพิพัฒน์สัตยาที่วัดแห่งนี้เสมอโดยมิได้ขาด
ก่อนที่จะมาทำงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปัจจุบันพระอธิการกำธร กันตธัมโม เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านได้รักษาการเจ้าอาวาสมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๓
จนถึงปี พ.ศ.๒๕๕๗ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส มาจนถึงปัจจุบัน

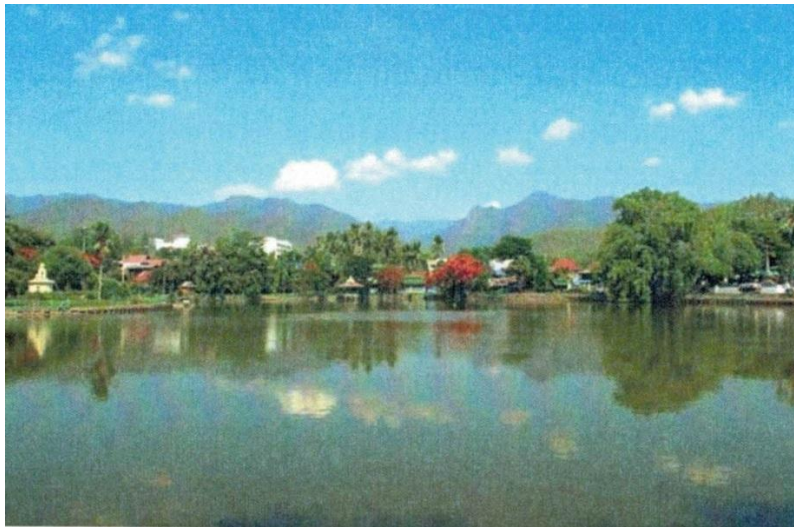
.....
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

๒๕๔๕ เพิ่มเติม ๒๕๖๑

อ้างอิง

- ❖ พ่อครูประพิน จันทระประยูร
- ❖ พระครูอนุสนธิ์ศาสนกิจ
- ❖ พระอธิการกำธร กันตธัมโม

ประวัติความเป็นมา หนองจองคำ

หนองจองคำ เป็นชื่อหนองน้ำใหญ่ใจกลางเมืองแม่ฮ่องสอน เรียกชื่อตามสถานที่สำคัญที่อยู่ใกล้เคียงคือวัดจองคำ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นเป็นแห่งแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน หนองจองคำ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของพี่น้องประชาชนและนักท่องเที่ยว เป็นเสมือนปอดหรือสวนสาธารณะของเมือง มีความโดดเด่นด้วยทิวทัศน์สวยงาม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งได้รับการบอกเล่ามาจากบรรพบุรุษอีกทอดหนึ่งว่า หนองจองคำ ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เกิดขึ้นเพราะน้ำมือของมนุษย์โดยไม่ตั้งใจ เนื่องจากสมัยก่อนซึ่งเป็นยุคสร้างบ้านแปงเมือง ได้มีการขุดดินบริเวณหนองจองคำไปปั้นเป็นก้อนอิฐเพื่อสร้างกองมูสี่สั้ว หรือเจดีย์สี่องค์ในบริเวณขึ้นสู่พระธาตุดอยกองมู (ปัจจุบันเหลือเพียงร่องรอยบางส่วนเท่านั้น) และสร้างบันไดทางเดิน ขึ้นสู่ยอดดอย (พระยี่น) ตั้งแต่บริเวณวัดพระนอนจนถึงกลางดอยกองมู คำว่า ยอดดอย เป็นภาษาพม่า เย้า แปลว่า ถึง ยอดดอย แปลว่า พระพุทธรูป รวมคำจึงแปลว่า ถึงพระพุทธรูป ในที่นี้หมายถึงพระยี่นปางห้ามญาติ ซึ่งเป็นพระประจำวันเกิดของเจ้านางเมี้ยวที่สร้างถวาย บันไดทางขึ้นนั้นต้องใช้ทั้งศิลาแลงและก้อนอิฐจำนวนมาก โดยมีการสร้างเตาเผาอิฐณ บริเวณด้านข้างของอาคารพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน จนมีหมอกวาม (นักร้องเพลงเก่าของชาวไต) ได้เอารื่องราวเหล่านี้ไปแต่งเป็นเพลงทำนองล่องคอง ใช้เป็นเพลงเกี้ยวสาวที่แม่เฒ่าสวย ขยันกึก จำได้ท่อนหนึ่งว่า “ก้าแปงฮักซู้ดก่อย เจ้มเมื่อไฟลามฮ่าโดนหลอย ปา ยอด ดอย...เย้าเน” แปลว่า “รักเธออย่างสุดซึ้ง ตั้งแต่ไฟลามไหม้ดอยและหน้าผา จนถึงยอดดอยเลยทีเดียวน...” เพลงนี้สามารถเป็นหลักฐานบอกลูกหลานได้ว่า กองมูสี่สั้วและยอดดอยตลอดจนบันไดทางขึ้นดอย ได้สร้างไว้นานแล้ว เช่นเดียวกับการขุดดินเหนียวบริเวณหนองจองคำเพื่อปั้นเป็นอิฐแล้วนำไปสร้างศาสนสถานดังกล่าว ในที่สุดบริเวณที่ขุดเอาดินไปปั้นอิฐก็กลายเป็นหลุมใหญ่ ประกอบกับมีลักษณะเป็นแอ่งที่ลุ่มต่ำอยู่แล้ว น้ำจากทั่วทิศจึงไหลลงมารวมกันกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ในเวลาต่อมา

ส่วนทางด้านทิศเหนือของบริเวณหนองจอกคำ สมัยก่อนชาวบ้านเรียกว่า กุงแกบ เป็นเนินสูงมีบ่อน้ำและตาดั้นจำนวนมาก มีผู้นำไม้ไผ่ไปวางพาดกลายเป็นน้ำรินไว้ใช้สอย น้ำในหนองจอกคำเมื่อล้นหนองก็จะไหลลงไปตามทิศใต้ผ่านหน้าเรือนจำเก่าไปสู่ลำปาศติ พวกพศติในสมัยนั้นก็จะทำครกน้ำเทคโนโลยีชาวบ้านสำหรับตำข้าวไว้กินและเลี้ยงคนคุก ชาวบ้านเรียกว่า “ครกน้ำพศติ” ปัจจุบันคือบริเวณอาคารที่ทำการป้อมหนองจอกคำ ซึ่งอยู่ด้านหน้าโรงเรียนเทศบาล ๒

ด้านทิศใต้ของหนองจอกคำที่ติดกับถนนหน้าวัดจอกคำ ชาวบ้านได้สร้างแข่งผี หรือศาลสำหรับเซ่นไหว้ผีเจ้าที่ที่ดูแลหนองน้ำ เรียกว่า “แข่งนายขาวแขนปูด” แปลว่า หอแม่ชีแขนขาดซึ่งท่านเคยบวชเป็นแม่ชีอยู่ที่วัดจอกกลางจนสิ้นบุญ พอถึงวันพระชาวบ้านในละแวกนั้นก็จ่านำก๊อกต่าง หรือสวดเครื่องบัดพลีไปเซ่นไหว้ด้วยความเคารพ ในช่วงหลังวิญญานผีพ่อปู่ที่คอยปกปักรักษาหนองจอกคำ ก็ได้ไปเข้าสิงร่างทรงของเจ้าพ่อข้อมือเหล็กในวันเลี้ยงเมืองทุกปี ท่านบอกว่าจะเฝ้าดูแลรักษาหนองจอกคำไว้ให้ลูกหลาน ด้วยความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวบ้านไม่กล้าจับสัตว์น้ำในหนองจอกคำไปบริโภค ถือเป็นการคุ้มครองป้องกันสมบัติอันเป็นสาธารณะประโยชน์เป็นอย่างดี

หนองจอกคำในอดีต

ในสมัยอดีต มีการสร้างศาลาในหนองน้ำไว้ด้านทิศใต้ ๓ หลัง เป็นศาลาจำศีลสำหรับพ่อศีลแม่ศีลหลังแรกเป็นศาลาของวัดจอกกลาง อยู่บริเวณด้านหน้าวัดจอกกลาง หลังที่สองเป็นศาลาที่นายจอกจำสร้างถวายเป็นอุทิศไปทางทิศตะวันออก และหลังที่สามเป็นศาลาของวัดจอกคำ อยู่ตรงด้านหน้าวัดจอกคำ สองหลังแรกถูกรื้อไปเพราะเหตุใดไม่มีใครทราบ แต่หลังสุดท้ายที่เป็นศาลาของวัดจอกคำ ถูกรื้อทิ้งเพราะกลายเป็นศาลาร้าง เนื่องจากมีผู้นำศพคนถูกยิงตายมาไว้บนศาลา พ่อศีลแม่ศีลกลัวไม่กล้ามาพักนอนจำวัดศาลาจึงถูกปล่อยทิ้งร้างและถูกรื้อทิ้งไปในที่สุด

ในสมัยนั้น หนองจองคำจะเต็มไปด้วยดอกบัวหลวง ออกดอกสีชมพูสลับขาวเต็มไปหมด เด็กๆ ชอบว่ายน้ำ ลอยโคลนเข้าไปเก็บดอกบัว นำไปให้พ่อแม่เพื่อทำไปถวายวัด บางคนก็เก็บหัวบัวเพื่อไปให้แม่ทำขนมหวาน พอถึง เดือน ๕ ปอยซอนน้ำเจ้าพรา บริเวณหนองจองคำจะมีงานใหญ่ที่เรียกว่า “ปอยเฮอ” เสียงดนตรีปึงต๋องของพม่าจะ ดังระงมไปหมด มีการแข่งเรือยาวอย่างสนุกสนาน เป็นเรือพายชนาดกลางที่นำมาจากชุมชนแถบลุ่มน้ำต่างๆ เช่น ลุ่มน้ำปาย ลุ่มน้ำแม่สะงา ลุ่มน้ำแม่ระมาด เป็นต้น โดยการนำเรือบรรทุกเกวียนมาทำการแข่งขัน สมัยนั้นแม่เป็น เดือน ๕ น้ำก็จะมาก เนื่องจากมีน้ำแม่ฮ่องสอนไหลลงสู่หนองจองคำ แต่หากเป็นฤดูทำนาหรือฤดูฝนน้ำจะน้อย เพราะเหตุนี้แม่ฮ่องสอนถูกผันไปทำการเกษตรจนแทบแห้งขอดเคยมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ท้ายหนองจองคำ ไปขอ น้ำจากผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัด โดยขอให้ผันน้ำลงหนองเพื่อให้ครอบครัวที่อยู่ท้ายหนองได้นำน้ำไปใช้ ประโยชน์ในทางเกษตรกรรมบ้าง

ปัจจุบัน หนองจองคำได้ถูกปรับปรุงโดยการทำพังกั้นน้ำรอบข้าง น้ำที่หล่อเลี้ยงจึงเกิดจากการจัดการน้ำ ของสำนักงานเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน โดยมีน้ำแม่ฮ่องสอนเป็นสายหลักซึ่งจะทำการผันน้ำลงมาเป็นระยะรวมทั้ง น้ำขีมน้ำซับและน้ำฝนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนน้ำที่มาจากชุมชนจะไหลลงสู่ร่องน้ำที่ทำไว้รอบๆ หนอง ไม่ได้ ไหลลงสู่แม่น้ำแต่อย่างใดแต่ก็อาจจะมีน้ำเสียซึมผ่านลงสู่หนองได้บ้างแต่คงเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้ตามกรรมวิธีการศึกษา ของกรมชลประทานได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการขุดลอกโคลนตมจากหนองจองคำออกไป น้ำจึงจะสะอาดไม่น่า เสีย

เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ปีพ.ศ.๒๕๕๐ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ได้มาจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อสะท้อน ความเห็นอย่างมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนเครือข่ายชุมชนที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับความร่วมมือในการ ดูแลรักษาและอนุรักษ์หนองจองคำอย่างยั่งยืน ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน จนเกิดแนวทางการพัฒนา ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีเพราะการดูแลรักษาสิ่ง สาธารณประโยชน์ควรเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยแท้จริงจึงจะยั่งยืน

บ้านเมืองใดสังคมใดมีสิ่งสาธารณประโยชน์ที่มากแห่งมีวัดวาอารามมาก มีธรรมชาติที่สวยงามสมบูรณ์จะเป็นเสมือนเครื่องชี้วัดว่า ผู้คนในชุมชนนั้นย่อมมีความเจริญทางด้านจิตใจที่สูงตามไปด้วย เช่น ชาวแม่ฮ่องสอนที่ พวกเราต่างภาคภูมิใจว่าบ้านเราเป็นเมืองผู้คนดีสมดังคำขวัญประจำจังหวัดที่ตั้งไว้ จงควรช่วยกันดูแลรักษาสิ่ง สาธารณประโยชน์ร่วมกันเถิดเช่นหนองจองคำซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะและเป็นเอกลักษณ์ของชาวแม่ฮ่องสอน สืบไป

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์ก)

๒๕๔๓ ปรับปรุง/แก้ไข/เพิ่มเติม ๒๕๖๓

อ้างอิง...จากการสัมภาษณ์

❖ แม่เฒ่าสวย ชัยก้อน อายุ ๘๐ ปี

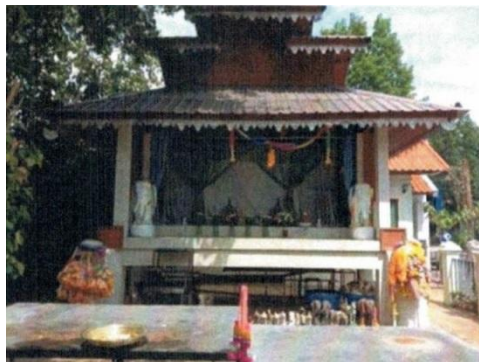
❖ นายวินัย เชาวเลิศ อายุ ๗๓ ปี

ศาลเจ้าเมือง

เจ้าพ่อขอมือเหล็ก และเจ้าพ่อเมืองแช่

ชาวไถมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมาช้านาน การรวมตัวกันก่อร่างสร้างเมืองหรือชุมชน จะมีการสร้างศาลเจ้าเมืองแล้วอัญเชิญผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า “เจ้าเมือง” มาคอยปกปักรักษาบ้านเมืองหรือชุมชนนั้นๆ ให้อยู่เย็นเป็นสุขเป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน โดยมีการกำหนดสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อสร้างเป็นศาลเจ้าเมือง มักเลือกไต้ต้นไม้ใหญ่ เช่น โพธิ์ ไทร เป็นต้น แล้วอัญเชิญเจ้าเมืองที่พวกตนเคารพนับถือมาสถิตย์อยู่ที่ศาลแห่งนั้น ชุมชนคนไถแทบทุกหมู่บ้านแม่ฮ่องสอนจะนับถือ “เจ้าพ่อขอมือเหล็ก” ซึ่งมีตำนานเล่าว่า ในสมัยเริ่มสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณพื้นที่แห่งนี้อยู่ในเขตปกครองของล้านนา การสร้างบ้านแปงเมืองจะต้องแจ้งให้เจ้ามหาชีวิตแห่งเมืองเชียงใหม่ทราบเสียก่อน ซึ่งในอดีตนั้น เจ้าแก้วเมืองมา ซึ่งเป็นผู้แทนของผู้ครองเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ แห่งราชวงศ์ทิพย์จักรนามว่าพระยาพุทธวงศ์ ได้มารวบรวมผู้คนสร้างบ้านแปงเมืองแม่ฮ่องสอนขึ้น พร้อมกับบ้านปางหมู ซึ่งทั้งสองชุมชนได้สร้างศาลเจ้าเมืองพร้อมอัญเชิญเจ้าพ่อขอมือเหล็ก ผีบรรพบุรุษที่ชาวล้านนาเคารพนับถือมาเป็นเจ้าเมือง โดยเมืองปายก็ได้อัญเชิญมาประจำที่ศาลเจ้าเมืองก่อนหน้านั้นแล้วเช่นกัน เพราะตามคำบอกเล่า ชาวแม่ฮ่องสอนได้อัญเชิญเจ้าพ่อขอมือเหล็กมาจากเมืองปาย โดยมีที่หนึ่ง (ร่างทรง) เป็นคนปางมะผ้า

หลังจากได้สร้างศาลเจ้าเมืองและอัญเชิญเจ้าพ่อขอมือเหล็กมาสถิตย์แล้ว นับจนถึงปัจจุบัน มีที่หนึ่ง (ร่างทรง) ของเจ้าพ่อจำนวนหลายคน ประกอบด้วย แม่เฒ่าลุงस्याปิน ป้าวัน ป่าจิงปู่ แม่เฒ่าซื่อ ปัจจุบันป่านวลทำหน้าที่ร่างทรง เพราะเหตุว่าในหนึ่งปีจะมีการเลี้ยงเมืองหนึ่งครั้ง ซึ่งถือเอาวันขึ้น ๓ ค่ำ หรือขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ ตามตำราเป็นวันผีกินไก่ จัดเป็นวันเลี้ยงเมือง ยกเว้นหากวันนั้นเป็นวันม้วยก็จะเลื่อนไปอีกหนึ่งวัน ในวันเลี้ยงเมืองดังกล่าวจะมีการอัญเชิญเจ้าพ่อเข้าร่างทรงตามกรรมวิธีและความเชื่อ พร้อมทั้งจะมีผู้อาวุโส หรือผู้ดูแลศาลเจ้าเมือง เป็นผู้สื่อสาร สอบถามเรื่องราวทุกข์สุขดิบของประชาชน เหตุการณ์บ้านเมือง คำเตือนหรือคำสอนของเจ้าพ่อที่มีต่อคนในชุมชน หรือแม้แต่ข้อห้ามต่างๆ ที่เสี่ยงไว้ หลังจากนั้นประชาชนก็จะสื่อสารบอกต่อๆ กันไป สำหรับผู้ที่เชื่อถือก็จะยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนนั้นอย่างเคร่งครัด

ศาลเจ้าพ่อขอมือเหล็ก

ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าว่า ในอดีตนั้นชุมชนละแวกนี้นับถือ เจ้าหน่อคำแหล่ง ต่อมาก็เป็นเจ้าชูลาย ซึ่งถือเป็นบรรพบุรุษของเจ้าพ่อข้อมือเหล็กอีกรุ่นหนึ่ง ช่วงหลังชราภาพแล้ว ขาดกำลังวังชา จึงปลดเกษียณตนเองไปมอบหมายให้เจ้าพ่อข้อมือเหล็กมาทำการแทน นอกจากนี้ที่ศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ยังมีเจ้าไข่คำบิรารเจ้าพ่อเป็นผู้ปกปักรักษาศาลเจ้า ปัจจุบันพ่อเฒ่าตาเอ ดิยะวงศ์ ทำหน้าที่ปูเมืองและดูแลศาลเจ้าแต่ชราภาพมากแล้ว พ่อเฒ่ามีอายุ ๙๖ ปี จึงมอบหมายให้ลุงแล้งเป็นผู้ดูแลแทน แล้วมอบหมายให้นายประเสริฐ ประดิษฐ์ คอยกำกับดูแลและจัดการความถูกต้องของพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม

อีกฟากหนึ่งของเมืองแม่ฮ่องสอนที่อยู่ทางด้านทิศเหนือ มีศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่งที่ชาวแม่ฮ่องสอนเคารพนับถือเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยเฉพาะชุมชนปোকข้าวแดงและปอกปางล้อ ได้แก่ ศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อเมืองแซ่ โดยปกติชาวไตที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน จะมีศาลเจ้าเมืองเป็นศูนย์กลางเพียงแห่งเดียว ถ้าเป็นเมืองแม่ฮ่องสอนก็คือ ศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก แต่เนื่องจากมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น ประจวบกับความห่างไกลของชุมชน ที่ไม่สะดวกในการเดินทางไปสักการะศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก จึงได้เกิดศาลเจ้าขึ้นมาอีกแห่งหนึ่งตามประวัติและเรื่องเล่า ดังต่อไปนี้

เมื่อประมาณ ๗๐ - ๘๐ ปีที่ผ่านมา (หากนับถึงปี พ.ศ.๒๕๖๓ ก็คงไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว) ได้มีชายคนหนึ่งชื่อ ลุงส่วยคำ เป็นชาวจีนฮ่อ คนไตเรียกชาวจีนว่า เซ่ ถ้าหากเป็นจีนฮ่อมักเรียกว่า เซโตโหลงหรือเซโตเหนอ ลุงส่วยคำเดินทางมาจากรัฐฉานตอนเหนือ มาปักหลักทำมาหากินอยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอนโดยปลูกบ้านอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำปู้ติดกับสะพานข้าวแดง ตอนหลังได้ย้ายไปอยู่บริเวณบ้านแม่เฒ่าลาปอกข้าวแดงในปัจจุบัน ลุงส่วยคำมีภรรยาชื่อ ป่าก้นโหย่ง มีบุตรด้วยกัน ๑ คน ชื่อ จายเล็ก แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเยาว์ ลุงส่วยคำมีอาชีพเป็นสล่า (หมอไสยศาสตร์และหมอยาสมุนไพร) ทำกินด้วยการรักษาเยียวยาชาวบ้านยามว่างก็ตีมีดตีเหล็กเพื่อหารายได้เสริม

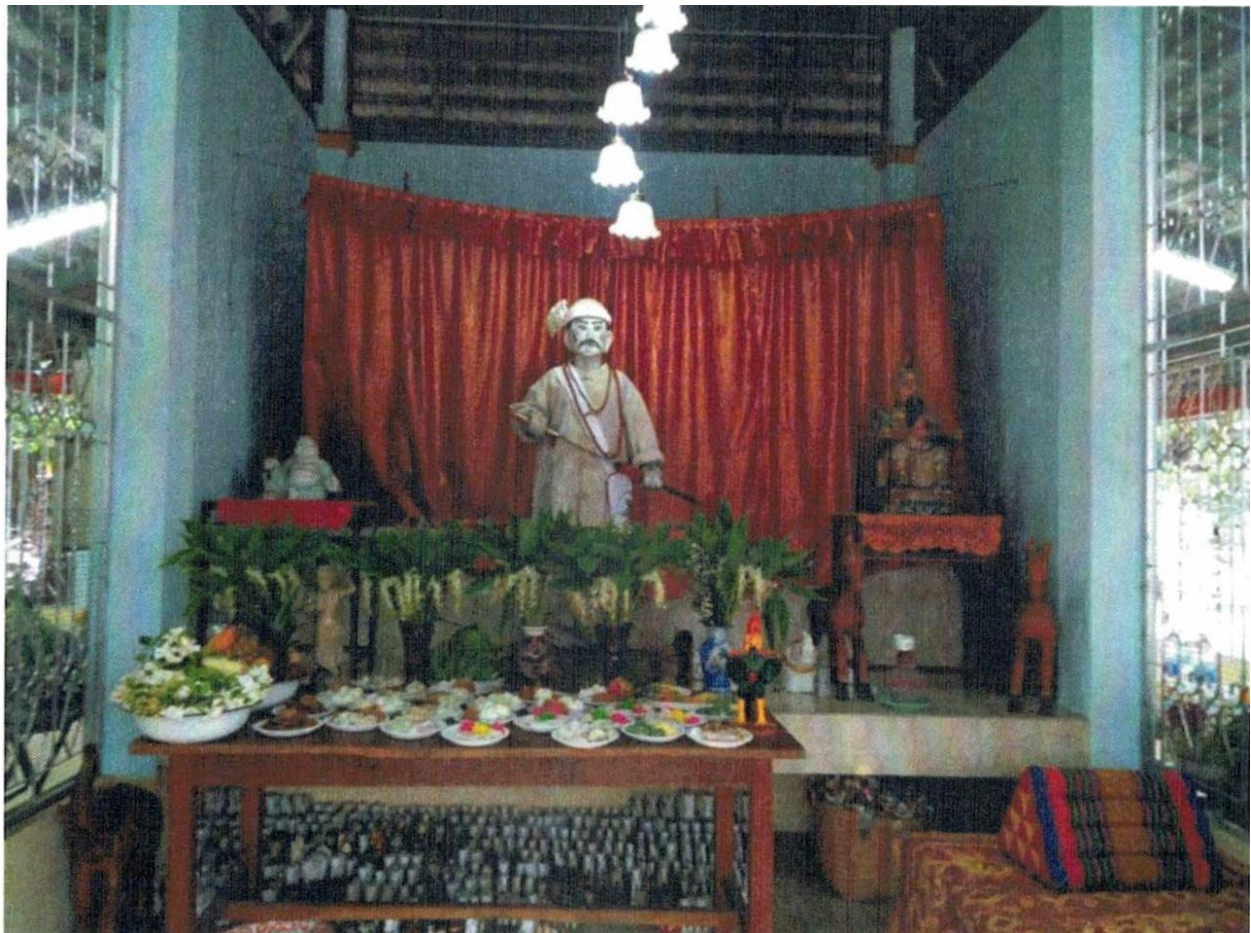
ที่บริเวณบ้านของลุงส่วยคำ เยื้องมาทางด้านทิศเหนือ (บริเวณศาลเจ้าเมืองแซ่ในปัจจุบัน) ลุงส่วยคำได้สร้างแข่งครู หรือหอครูไว้ ๑ หลัง และจะไม่ให้ผู้ใดไปตัดไม้ในบริเวณนั้น เวลาออกเดินทางจากบ้านเพื่อไปเยียวยารักษาผู้คน ก็จะทำการจุดธูปเทียนบูชาแข่งครูเสียก่อนทุกครั้ง เป็นที่รู้จักกันในละแวกนั้น ด้วยความศรัทธาเชื่อถือ ตอนหลังมาพอชาวบ้านมีปัญหาเรื่องของหาย สัตว์เลี้ยงหาย หรือเจ็บไข้ได้ป่วยเรื้อรัง ก็จะขอร้องให้ลุงส่วยคำบนบานต่อแข่งครูขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พลังอำนาจแห่งวิชาไสยศาสตร์ช่วยเหลือ พอได้สิ่งของ หรือสัตว์เลี้ยงกลับคืนมา หรือหายจากอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านเหล่านั้นก็จะทำการเลี้ยงแก่บนที่แข่งครู เป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยมา ปรากฏว่ามีผู้คนศรัทธาเชื่อถือเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

หลังจากลุงส่วยคำเสียชีวิต ป่าก้นโหย่งก็ได้ทำหน้าที่เป็นสล่าแทนลุงส่วยคำผู้เป็นสามี มีเรื่องเล่ากันว่า ป่าก้นโหย่งมีความรู้ความสามารถด้านไสยศาสตร์มากพอๆ กับลุงส่วยคำเลยทีเดียว สามารถสะกดผีนา ผีป่า ผีโป่งได้ ต่อมาป่าก้นโหย่งก็เสียชีวิตลง ทั้งสองสามีภรรยาหลังจากเสียชีวิต ชาวบ้านได้นำศพไปเผาปนกิจ ณ ป่าช้าเก่าสมัยก่อนเรียกว่า ป่าช้าข้าวแดง อยู่ในบริเวณโรงเรียนอบจ.บ้านจองคำ เยื้องไปทางด้านทิศเหนือ

หลังจากนั้น ชาวบ้านในละแวกข้าวแดงและปางล้อย ได้ร่วมกันสร้างเข่งครุขนาดใหญ่ขึ้นเป็นหอยก่องขึ้น เป็นศาลเจ้าเมือง เรียกชื่อตามลุงส่วยคำว้าเข้ เป็นเจ้าเมืองเข้ ต่อหลังเพี้ยนตามสำนวนล้ากันว่าเจ้าเมืองแ่

เป็นที่รู้กันว่าหากมีพิธีกรรมในการเลี้ยงเข่งครุของลุงส่วยคำหรือศาลเจ้าพ่อเมืองแ่ มักจะต้องมีตะเกียบ ถวายด้วยทุกครั้ง

ต่อมาภายหลังข่าวคราวของความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อเมืองแ่ได้แพร่กระจายไปทั่วเมืองทั้งพ่อค่านักเดินทางต่างไปสักการะขอพรบนบานศาลกล่าว ขอให้ประสบความสำเร็จความสมหวังโดยทั่วกันหลังจากนั้นคณะศรัทธาได้ช่วยกันปลูกสร้างซ่อมแซมศาลเจ้าให้โอโถงสวยงามมีผู้ดูแลประจำศาลชาวแม่ฮ่องสอนมีความเชื่อว่า หากต้องเดินทางไกลไปต่างจังหวัดให้ไปจุดธูปเทียนบอกกล่าวต่อศาลเจ้าพ่อเมืองแ่จะทำให้การเดินทางมีความปลอดภัยเสมอและประสบความสำเร็จกลับมาทุกครั้ง

ศาลเจ้าพ่อเมืองแ่

ถึงอย่างไรก็ดี ชาวแม่ฮ่องสอนมีความเชื่อว่า ศาลเจ้าทั้งสองแห่งนี้คือที่พึ่งพาทางใจ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หากใคร
ลบลู่ยอมมีอันเป็นไป ในทางตรงกันข้าม ประชาชนจะเคารพนับถือยำเกรง ขอพึ่งพาในยามทุกข์ยาก ขอความ
คุ้มครองป้องกันภัยในการเดินทาง และในการปกป้องบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข มีผลต่อการประพฤติปฏิบัติในทาง
ธรรมของคนในชุมชน การทำความดีละเว้นความชั่ว และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวแม่ฮ่องสอนตลอดไป

.....

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์ก)

๒๕๓๔

แก้ไขเพิ่มเติม

๒๕๖๓

อ้างอิง...จากการสัมภาษณ์

- ❖ ครูปานยูน (นายประพนธ์ จันทระประยูร)
- ❖ คุณลุงต๊ะ (นายเสถียร เจริญพานิชย์)
- ❖ ร.ต.ต.อุปนันท์ แม้นมาศ
- ❖ พระอุทัย นวพงศ์พันธุ์
- ❖ พ่อเฒ่าตาเอ ต๊ะวงค์

ประวัติความเป็นมา เจ้าพ่อดินดำ

ในอดีตที่ผ่านมา ตั้งแต่ยังไม่มี การตั้งเป็นเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอนด้านทิศตะวันออกของ วัดจองคำในปัจจุบัน เคยเป็นชุมชนของพี่น้องชาวกะเหรี่ยงมาก่อน ตรงบริเวณนั้นจะมีก้อนหินใหญ่อยู่ก้อนหนึ่ง ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นก้อนหินศักดิ์สิทธิ์ เพราะมีชาวกะเหรี่ยงนำเงินแถบ (เหรียญโบราณ) ไปหยอดไว้ในรูหลืบใหญ่ เพื่อส่งให้วิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับและถูกฝังอยู่รายรอบบริเวณนั้น จะได้นำเงินไปใช้จ่ายในภพหน้าตามความเชื่อ ต่อมาชุมชนชาวกะเหรี่ยงได้อพยพโยกย้ายออกไป ชาวไทใหญ่และพม่าได้เข้ามาตั้งรกรากอาศัยบริเวณนั้นทำเป็นที่ทำสวน ไร่ นา แทน

เมื่อผู้คนทราบว่าก้อนหินใหญ่มีเงินเหรียญโบราณซุกซ่อนอยู่ในรูปหิน ชาวบ้านบางคนได้นำไม้ยาวซุบยางไม้แหล่เข้าไปในรูหินดังกล่าว เพื่อตักเอาเงินเหรียญโบราณออกมาแต่ไม่มีใครสามารถนำเงินนั้นออกมาได้ เมื่อถึงขึ้นมาเป็นต้องตกลงไปในรูหลืบหินทุกครั้ง ความดังกล่าวรู้ถึงพระอุหน่ากะ เจ้าอาวาสวัดจองคำในสมัยนั้น ท่านเห็นว่าเป็นการรบกวนวิญญาณและขัดต่อความเชื่อดั้งเดิมที่นำเงินฝึมาใช้ ท่านจึงนำซีเมนต์ไปอุดรูนั้นเสีย เพื่อป้องกัน ชาวบ้านไม่ให้ไปลักขโมยอีก

ต่อมา บริเวณแหล่งนั้นได้กลายเป็นที่ของเอกชน และสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ใช้เป็นโรงต้มกลั่นเหล้าขาว โดยมีชาวบ้านในเมืองแม่ฮ่องสอนเข้ามาสัมปทานต้มกลั่นเหล้าจำนวนหลายรายเป็นไปตามยุคตามสมัย ซึ่งประกอบด้วย นายบุญรัตน์ ไหวติ พ่อขุนศรี นายเดช เล่าเรียนดี คนสุดท้ายคืออาโก้ หรือนายเมธี ต้นสกุล ซึ่งมีลูกเล็กสือ นิ่มสกุล เป็นผู้จัดการโรงเหล้า การต้มเหล้าในสมัยนั้นใช้เตาขนาดใหญ่เผาไหม้ด้วยฟืนจึงมีเศษขี้เถ้า เศษถ่านไม้เป็นจำนวนมาก ขี้เถ้าและถ่านไม้เหล่านั้นถูกขนออกมาทิ้งบริเวณเนินห้วยเล็ก ๆ ด้านทิศตะวันตกของโรงต้มเหล้า กองขี้เถ้าสูงชันจนดูดำมืดไปหมด ชาวบ้านจึงตั้งชื่อบริเวณนั้นว่า “กองหลินหล้า” แปลว่า เนินดินดำ และทางด้านทิศตะวันตกของกองหลินหล้าก็มีด้าไม้สูง (ต้นโพธิ์) อยู่ต้นหนึ่งเดิมอยู่ในบริเวณวัดจองคำที่ชาวบ้านในสมัยนั้นเชื่อว่ามีภูตผีเทวดาอารักษ์สิงสถิตอยู่ จนได้ชื่อว่า เจ้าไม้โหลง (เจ้าไม้ใหญ่) ชาวพม่าในเมืองแม่ฮ่องสอนเรียกว่า “เจ้าโยคะโต” จนมีชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่ใกล้ต้นโพธิ์ใหญ่ได้ไปสร้างแข่งผี หรือ หอ หรือศาลรุกขเทวดาขึ้น เพื่อเป็นสถานที่สักการะ ภูตผี รุกขเทวดาประจำต้นไม้แห่งนั้น

จากความศักดิ์สิทธิ์ของก้อนหินใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง และความเชื่อเรื่องภูตผีเทวดาอารักษ์ประจำต้นโพธิ์ใหญ่ ซึ่งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก ทำให้บริเวณลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอนแห่งนั้น กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพเชื่อถือ ยำเกรงเรื่อยมา

ต่อมา ทางเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ได้ทำความตกลงกับวัดจองคำ ขอตัดถนนผ่านไปทางทิศตะวันตกของ ต้นโพธิ์ใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่เดิมของวัด เพื่อก่อถนนหน้าโรงเรียนเทศบาลเฉลิมพระเกียรติ 2 ในการตัดถนนดังกล่าว จำเป็นต้องรื้อแข่ง หรือหอที่ชาวบ้านสร้างไว้บริเวณต้นโพธิ์ออกไป เมื่อสร้างถนนเสร็จแล้ว ต้นโพธิ์ใหญ่จึงตกไปอยู่บริเวณเกาะกลางถนนที่ตัดใหม่ดังกล่าวแล้ว

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๖ ป่านวล ซึ่งเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ได้ฝันไปว่าเจ้าพ่อดินดำมาบอกว่า ท่านไม่มีที่อยู่อาศัย จึงนำความฝันไปบอกพ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์ ปู่เมือง ผู้ดูแลศาลเจ้าเมืองเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก พ่อเฒ่าได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษาหารือกับนายอนันท์ วันไชยธนวงศ์ นายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอนในสมัยนั้น แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง ต่อมาพ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์ จึงได้นำเรื่องไปปรึกษากับนายสุเทพ นุชทรวง นายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอนในสมัยต่อมา นายสุเทพ นุชทรวง เห็นความสำคัญของหอเจ้าเมืองซึ่งจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเมืองแม่ฮ่องสอน จึงได้อนุมัติเงินงบประมาณ จำนวน ๑๔๐,๐๐๐ บาท สร้างหอเจ้าเมือง เจ้าพ่อดินดำขึ้น สร้างเสร็จจัดทำพิธีมอบหอให้แก่เจ้าพ่อในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถือเป็นศาลเจ้าเมืองแห่งที่ ๔ ของเมืองแม่ฮ่องสอน รองจากศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ศาลเจ้าพ่อเมืองแช่ และศาลเจ้าพ่อแก้วเมืองมา

ศาลเจ้าพ่อดินดำ

คำว่า เจ้าพ่อดินดำ หรือ เจ้าพ่อหลินหล้า จึงเป็นนามเรียกขานตามชื่อ กุญหลินหล้า หรือเนินดินดำ ซึ่งเป็นสถานที่ทิ้งกองขี้เถ้าของโรงต้มเหล้าในอดีตเมืองแม่ฮ่องสอนนั่นเอง หากแต่เป็นศาลเจ้าเมืองที่ชาวแม่ฮ่องสอนเคารพเชื่อถืออีกแห่งหนึ่ง

นายประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์ก)

๒๕๕๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๖๓

อ้างอิง...จากการสัมภาษณ์

- ❖ พ่อเฒ่าตาเอ ตียะวงศ์
- ❖ นายพิเชษฐ ใจดี เจ้าของที่ดินบริเวณก้อนหินใหญ่
- ❖ นายสุเทพ นุชทรวง อดีตนายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน

บรรณานุกรม

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน : ๒๕๕๐

หนังสือวัฒนธรรมโลงไม้ไทยในบริบทอาเซียน : รัศมี ชูทรงเดช

หนังสือประวัติศาสตร์และชนเผ่า อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน : โครงการจัดทำสื่อจากผลงานการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในอำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขอบคุณ

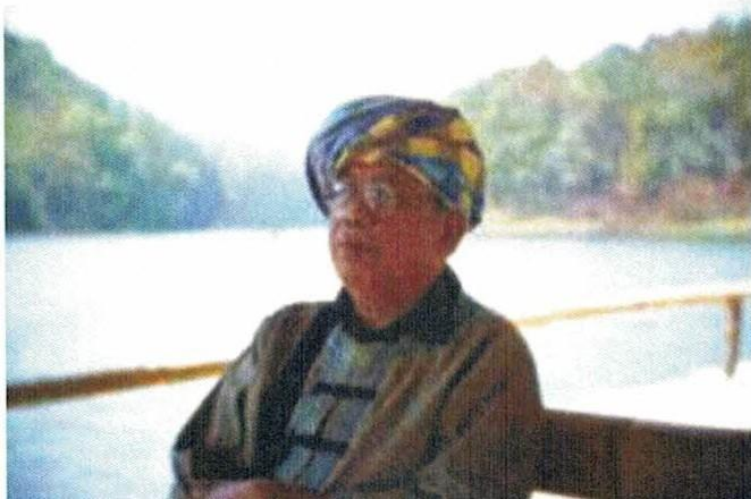
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ ผู้อาวุโส ในการสังเคราะห์ข้อมูล

เอื้อเฟื้อภาพ กระจายสายหมอก และภาพท่านอื่นที่ไม่ทราบนาม เป็นการจัดพิมพ์เพื่อการศึกษา

ปก จัดเนื้อหาและภาพ

นายนันทวัฒน์ ชนิตร์นันท์

ผู้เชี่ยวชาญ/ปราชญ์ชาวบ้าน
ประเสริฐ ประดิษฐ์ (อาจารย์เก)

- เพชรราชภัฏเพชรลำนนา ด้านมนุษยศาสตร์ ปี ๒๕๕๙ สาขาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- ครูภูมิปัญญาไทย รุ่น ๖ ปี ๒๕๕๒ สาขาภาษาและวรรณกรรมไทใหญ่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
แห่งชาติ
- นักคิด นักเขียน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รอบรู้ด้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่ บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ที่ ๓
บ้านห้วยเตือ ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๕๘๐๐๐